

Svenska lösningar

PÅ GLOBALA UTMANINGAR
2021

Antologi
oktober 2021

Svenska lösningar

PÅ GLOBALA UTMANINGAR 2021

En antologi av tankesmedjan Global Utmaning

Författare

Tobias Alfvén
Carl-Johan Engström
Thomas Hahn
Andrea Hemming
Tomas Kåberger
Allan Larsson
Lin Lerpold
David Olsson
Kristina Persson
Anders Wijkman

Samordnare och redaktör

Catarina Rolfsdotter-Jansson

Korrektur

Joel Ahlgren

ISBN

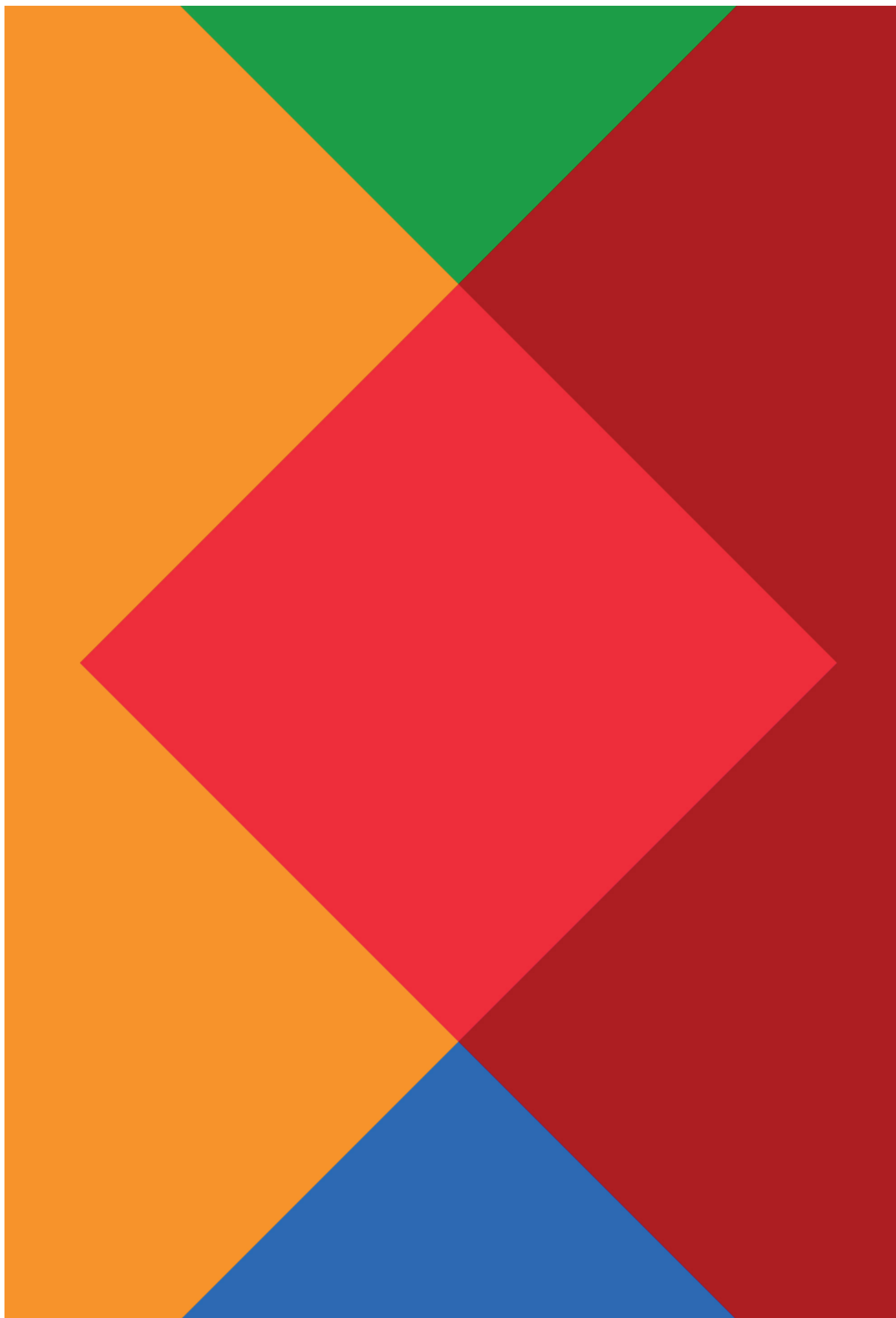
978-91-88331-29-8

Omslagsbild

Unsplash, Nick Staal

Utgiven oktober 2021

Skribenterna ansvarar själva
för innehållet
i sina respektive artiklar.
Åsikter som förs fram ska inte
nödvändigtvis tolkas som
Global Utmanings
ståndpunkter.

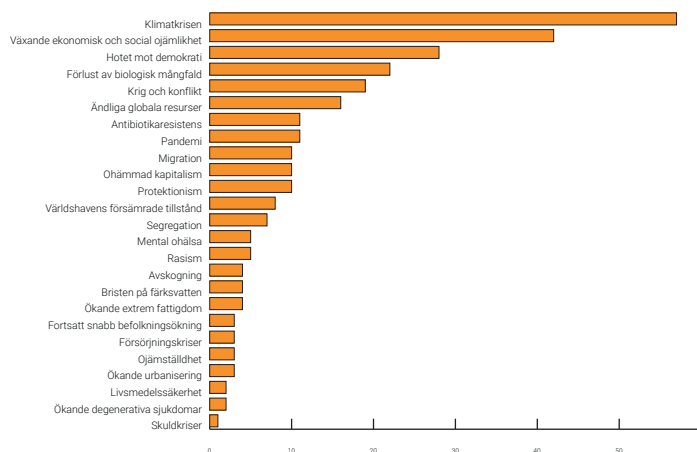
Förord

Sverige är ett litet land med ett stort ansvar. Tack vare vår höga levnadsstandard och utbildningsnivå, starka internationella renommé vad gäller både innovation och diplomati riktas ofta världens blickar mot oss, trots vår storlek. Global Utmaning är en oberoende tankesmedja med stora ambitioner att verka för hållbar utveckling socialt, ekonomiskt och klimatomässigt och ambitioner att skapa internationellt genomslag med policypåverkan i Sverige. Nu lanserar vi vår årliga rapport: "Svenska lösningar på globala utmaningar 2021".

Det är lätt att överväldigas av de utmaningar vi står inför i Sverige och världen. Flera av de planetära gränserna är hotade och demokratin är hårt pressad. Samhällsbygget knakar i fogarna på grund av ökad ojämlikhet. Det är tydligt att vi behöver bygga om och bygga nytt med nya verktyg och att vi behöver göra det med ett tvärsektoriellt perspektiv, vilket är Global Utmanings signum. Vi vill uppmana dig att läsa rapporten med dess tio utmaningar utifrån detta perspektiv. För så här i elfte timmen för planeten måste vi internalisera att trots målkonflikter och prioriteringar kräver de problem vi står inför **systemtänk och gränsöverskridande samarbete**.

Syftet med rapporten, som ska bli årligt återkommande, är dels att genomlys de största utmaningarna, dels att lyfta fram förslag på svenska lösningar av dem, eller efterlysa lösningar. En del av förslagen är specifika, andra mer generella. Vår förhoppning är att rapporten ska inspirera till handling och samarbete för att öka takten i allas vårt arbete med att nå de Globala målen.

Global Utmanings styrka är våra drygt 90 seniora rådgivare samt 20 Future Thinkers. Rapporten bygger på en enkät bland dem, samt bland våra styrelsemedlemmar där utmaningar först identifierats och därefter rankats.

De främsta globala utmaningarna, enligt våra rådgivare.

Catarina Rolfsdotter-Jansson och Tove Ahlström (bild: Ewa Malmsten Nordell)

De tio främsta utmaningarna har vi därefter matchat med experter inom vår organisation som skrivit ett kapitel vardera. De första fem utmaningar har fått mer utrymme än de efterföljande fem. Det blir spännande att se hur den inbördes ordningen förändras varje år och vilka utmaningar som faller bort respektive tillkommer.

Att identifiera de tio främsta utmaningarna har varit både svårt och enkelt, det vittnar våra experter om. Klimatkrisen var given som etta och om den skriver vår grundare Kristina Persson initierat, samt presenterar Global Utmanings största satsning någonsin; Klimatagendan. De övriga nio utmaningarna får du ta del av när du läser vidare. Vi hoppas att texterna om dem ger dig nya perspektiv och kraft att agera.

Bästa hälsningar,

Catarina Rolfsdotter-Jansson, styrelseordförande Global Utmaning
Tove Ahlström, VD Global Utmaning

Innehåll

Presentation av författare	8
Den största utmaningen av dem alla – klimatkrisen Kristina Persson	11
Ökande ojämlikhet hotar hållbarhetsmålen Carl-Johan Engström	17
Demokratin på reträtt - hur illa kan det gå? Allan Larsson	25
Biologisk mångfald – varför är det viktigt? Thomas Hahn	35
Krig som global utmaning Tomas Kåberger	45
Globala resurser – gränser för tillväxten Anders Wijkman	53
Antibiotikaresistens – ett globalt hälsohot som behöver mer samarbete Tobias Alfvén	59
Vaccination – grund för samhällstillgång och riktad exkludering Andrea Hemming	63
Migration och integration – en viktig hållbarhetsmöjlighet för Sverige Lin Lerpold	67
Om protektionisterna får rätt är vi illa ute David Olsson	71
Efterord	75
Referenser och bildreferenser	81

Författare

Tobias Alfvén

Tobias Alfvén är docent i global hälsa vid KI och specialistläkare i vid Sachsska barn- och ungdomssjukhuset, Södersjukhuset, Stockholm. Tobias har tidigare arbetat för FN. Han är ordförande för Svenska Läkaresällskapet, och var med och startade Läkaresällskapets Kommitté för global hälsa.

Carl-Johan Engström

Carl-Johan Engström är professor vid KTH:s avdelning för samhällsplanering och miljö. Han har varit ansvarig tjänsteman för stadsutveckling i Uppsala och dessförinnan avdelningschef vid Boverket samt varit ordförande i FFS, Föreningen för Samhällsplanering.

Thomas Hahn

Thomas Hahn är agronom och docent i ekologisk ekonomi vid Stockholm Resilience Centre. Han leder forskningsprogrammet FAIRTRANS om rättvis klimatomställning, är ledamot av KSLA, samt tidigare styrelsemedlem i Sveaskog AB.

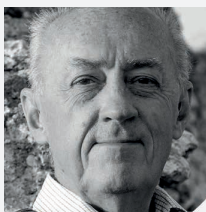
Andrea Hemming

Andrea Hemming är jurist vid Institutet för Medicinsk Rätt, specialist på digital vård, AI och dataskydd. Andrea är också juridisk expert vid HACK-CMP. Hon är även Vice Ordförande för BPW Sweden och en del av Global Utmanings "Future Thinkers"-nätverk.

Tomas Kåberger

Tomas Kåberger är professor i industriell energipolicy vid Chalmers tekniska högskola. Han är ordförande för Renewable Energy Institute i Tokyo och Johanneberg Science Park, och ledamot i styrelserna för Vattenfalls Persson Invest och Norges Forskningsråd. Tidigare har han varit generaldirektör för Energimyndigheten.

Allan Larsson

Allan Larsson har tidigare varit finansminister, riksdagsledamot och generaldirektör i EU-kommissionen. Han har varit vice ordförande i EU-kommissionens Mission Board on climate neutral and smart cities och ordförande i Viable Cities. Allan är verksam i Östersjöinitiativet, arbetar i Hammarby Sjöstad med hållbar stadsutveckling.

Lin Lerpold

Lin Lerpold är Associate Professor på institutionen för marknadsföring och strategi på Handelshögskolan (HHS). Hon är också styrelseledamot i HHS och SIR, det internationella Alliance for Research on Corporate Sustainability samt Andra AP Fonden (AP2). Hon grundade Mistra Center for Sustainable Markets (Misum)

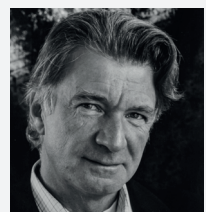
David Olsson

David Olsson är kommunikatör, skribent och medgrundare till klimatinitiativet We Don't Have Time, där han idag jobbar som vice vd. Han har bred erfarenhet från finanssektorn, kultursektorn och strategisk kommunikation inom tech-sektorn.

Kristina Persson

Kristina Persson är grundare av Global Utmaning. f.d. minister med ansvar för strategi- och framtidsfrågor samt nordiskt samarbete, f.d. vice riksbankschef. Hon var även ordförande i Föreningen Norden och landshövding i Jämtlands län, samt ledamot av Europaparlamentet.

Anders Wijkman

Anders Wijkman är hedersordförande i Romklubben och f.d. Europaparlamentariker. Han är ordförande i Climate-KIC, Circular Sweden och Formas. Han är ledamot av Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, Kungliga Vetenskapsakademien samt World Future Council. Han är hedersdoktor vid Linköpings Institut.

Den största utmaningen av dem alla – klimatkrisen

KRISTINA PERSSON

Vi är på väg mot 3-4 graders uppvärmning med dagens politik – 3 grader, om åtagandena i Parisavtalet genomförs. Det är en skandal och ett komplett underkännande av förmågan hos världens regeringar att styra och ta långsiktigt ansvar – att utöva "governance". Redan för 30-40 år sedan fanns det tillräckligt med kunskaper om klimatutmaningens potentiella hot och konsekvenser för att de skulle kunna agera med kraft. Men det gjorde de inte. De skrev på en överenskommelse i FN om att bekämpa utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser men sen fortsatte "business as usual", som om ingenting hade hänt.

Nu står vi här med mycket mer kunskap och insikter och det kan redan vara för sent. Det är försent att hindra konsekvenser i form av allvarliga väderhändelser, livshotande torka, översvämmade kustområden och fortsatta förluster av biologisk mångfald. Konsekvenser som innebär stora kostnader och lidanden för många människor och mer är att vänta.

Men, **det är inte för sent att minimera konsekvenserna och förhindra en ännu större uppvärmning**. De värsta, de mest civilisationshotande scenarierna kan fortfarande undvikas. Med det kräver mycket av dem som styr i världen. Inget annat samhällsproblem visar så tydligt på behovet av social och politisk innovation som klimatomställningen. Hittills har regeringarnas oförmåga att reformera ekonomi och samhälle som svar på klimatuppvärmningen varit monumental. Sverige – av många sett som ett av världens allra bästa länder – är inget undantag.

Därför är civilsamhällets och medborgarnas eget engagemang så viktigt. Om vår och andra regeringar ska våga ta de radikala och snabba steg som krävs för att bygga ett fossilfritt välfärdssamhälle behövs medborgarnas aktiva stöd och engagemang.

Till all lycka pågår en teknisk utveckling med innovationer som med stor kraft samspelar med de marknadsdrivna aktörerna – företagen – om tron att framtiden ska bli fossilfri. De har insett att den som befinner sig tidigt på de stora framtidsmarknaderna blir vinnare. De är otåliga och vill få hjälp att ställa om genom mer ändamålsenliga lagar, andra regler och ett bättre samspel med offentliga aktörer. Kort sagt, omställningen behöver en mer entreprenöriell och problemlösande stat som har fokus på klimatutmaningen. De politiska målen finns, men att bryta upp från fossilberoendet har hittills gått mycket långsamt.

Det är detta som är den stora utmaningen: att klara av att ställa om i tid. Det finns en risk att det kommer bli ännu mer än 3-4 graders temperaturökning under detta och nästa sekel när uppvärmningen triggat igång självförstärkande processer, s.k. "tipping points". Vi rör oss i okända farvatten, man kan försöka beräkna riskerna men det som aldrig hänt förr är svårt att veta någorlunda säkert: de kan utlösas av den smältande tundran i Sibirien och Kanada

*"Politikerna har
ett starkt stöd från oss alla -
Sveriges medborgare.
Näringslivet och kommunerna vill
att regeringens arbete för
omställningen ska
gå vidare"*

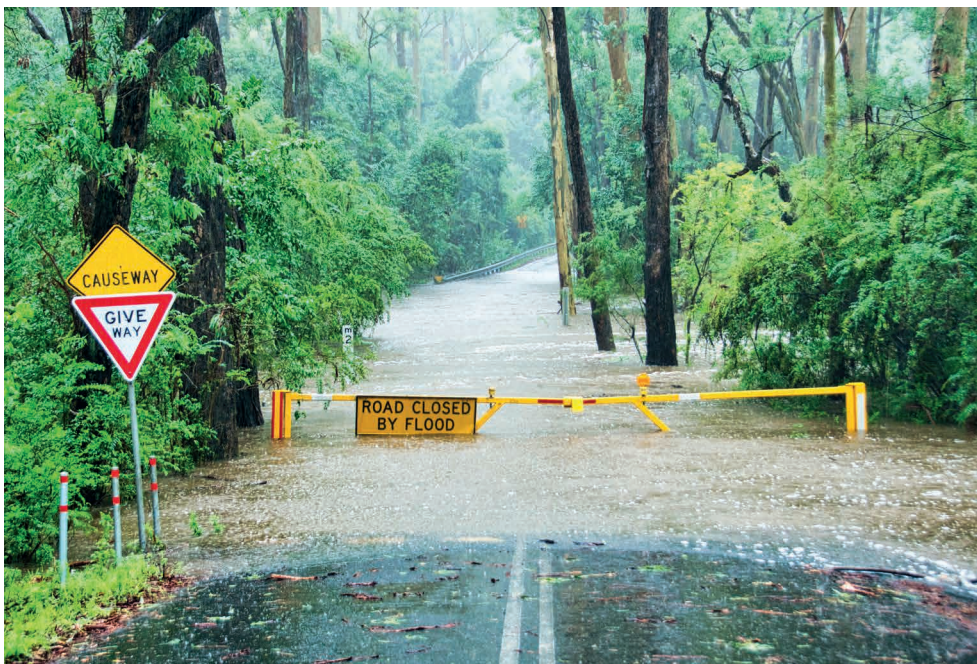
med stora utsläpp av metan – en gas med mycket kraftigare uppvärmningseffekt än koldioxid och av ismassorna i Antarktis och på Grönland som smälter allt snabbare och höjer havsnivåerna. En mycket stor del av världens befolkning bor i kustnära områden och den migration som torka, svält och konflikter kommer att utlösa kommer att få dagens tryck mot Europas gränser att verka fridfullt.

Därför är det så bråttom, redan om tio år kan det vara för sent att begränsa uppvärmningen till två grader – en nivå som visserligen är långtifrån oproblematiske men som anses hanterbar.

Den svenska riksdagen har med stöd av sju partier av åtta satt ambitiösa mål för att minska utsläppen. Politikerna har ett starkt stöd från oss alla - Sveriges medborgare. Näringslivet och kommunerna vill att regeringens arbete för omställningen ska gå vidare.

Kunskapen om klimatuppvärmningen är omfattande, vi vet vad som behöver göras. Vi har insikterna och den teknik som krävs. **Det är inte förknippat med stora uppoffringar att ställa om**, tvärtom - det är motsatsen som gäller: det kommer att kosta oerhört mycket för ekonomin, välfärden och Sveriges konkurrenskraft, att inte ställa om. "Alla" vet det. Stora delar av näringslivet vet det, och ändå...

Våra unga, barn och barnbarn kommer att få betala ett högt pris för den passivitet som vi som idag är medelålders och äldre har gjort oss skyldiga till. Vårt ansvar är stort. Det behövs systemförändringar inom energiproduktionen, industrin, transportsektorn, byggandet och jordbruket. För att de ska ske krävs att många processer för förändring sätts igång omgående. Hittills har de statliga reformerna till övervägande del inneburit justeringar av systemens detaljer, vilket har lett till att utsläppen av CO2 varit i stort sett oförändrade de senaste åren. Nu krävs omgående en minskning med 7-8 procent årligen för att målen i Parisavtalet ska nås.

Detta är bakgrunden till att Global Utmaning startade "Klimatagendan" 2020. Den svenska regeringen behöver hjälp för att accelerera omställningen. "Klimatagendan - Sverige ställer om" rymmer fyra delar, av vilka de tre första redan har inletts med finansiering från Vinnova, Postkodstiftelsen, ett antal svenska företag och folkrörelser, bl.a. LO, TCO och KF/Coop.

Projektet består av tre delar:

- 1) En konkret och integrerad analys av vägarna till nollutsläpp 2045. Vi bygger vidare på det som redan finns och skapar en integrerad helhetsbild. Första rapporten från vår partner Material Economics visar att omställningen är fullt möjlig att genomföra och att den kan bli till ekonomisk fördel för Sverige¹.
- 2) Analys av vilka policyinsatser som krävs. Hur ska vi klara den kraftiga ökningen av förnyelsebar energi, vad betyder EU:s nya klimatpolitik, vilka förändringar krävs av skattesystemet, hur ska jobben klaras för alla och hur kan finanssektorn möjliggöra de omfattande investeringar som krävs?
- 3) Global Utmaning inleder också en stor kommunikations- och **folkbildningsinsats** för att sprida kunskap om omställningen och skapa stöd för den i Sverige. Den kommer även att rymma dialog om de politiska insatser och beslut som krävs för att omställningen ska bli inte bara grön utan även rättvis.

Djupet och räckvidden i punkterna 2 och 3 kommer att växa tack vare att Mistra och Formas nyligen beviljade 40 mkr för fyra års forskning och dialog till det konsortium som Global Utmaning ingår i. Projektet FairTrans rymmer en fortsättning och en fördjupning av Klimatagendan och kommer att engagera många forskare².

En fjärde uppgift återstår ännu att planera och genomföra. Det är samarbetet med omvärlden – Europa, USA, Latinamerika, Asien och Afrika. Den uppgiften är så stor att

den förtjänar ett eget projekt i bred samverkan med många aktörer. För vad har det för betydelse för jordens klimat om Sverige kommer ner till noll i utsläpp? Visserligen hör vi till de största utsläpparna om man ser till konsumtionen, men vi är ju bara tio miljoner. Hur ska andra länder, med betydligt sämre utgångslägen än Sverige kunna bli fossilfria om det inte finns stater som går före och visar vägen? Som visar att det går att ställa om till ett fossilfritt samhälle utan stora uppoffringar? Vi behöver bilda allianser med andra föregångare och trycka på och/eller hjälpa de senfärdiga.

Jag vågar påstå att inget annat land i världen har bättre förutsättningar att snabbt ställa om till fossilfrihet än Sverige.

Vad bör sittande och kommande regering göra? Inför valet i september 2022 vill vi veta hur partierna ställer sig inför nedanstående nyckelåtgärder för att hejda den pågående uppvärmningen i tid.

SVERIGE BÖR:

- Lägga fast ett nytt klimatpolitiskt ramverk som leder till att klimatneutralitet uppnås före 2040 i Sverige.
- Agera kraftfullt inom Europa och globalt för att de av EU-kommissionen föreslagna åtgärderna genomförs.
- Tillsätta en skattekommission som utgår från målet att Sverige ska bli världens första fossilfria välfärdsnation.
- Genomföra ett omfattande investeringsprogram så att transportsystemen och näringslivet elektrifieras, kollektivtrafik, ladd-infrastruktur och vätgasanläggningar byggs ut i hela landet och en mer resurseffektiv ekonomi med styrning mot cirkulära materialflöden förverkligas.
- Etablera en grön investeringsbank som underlättar finansieringen av den nya gröna ekonomin.

Ökande ojämlikhet hotar hållbarhetsmålen

CARL-JOHAN ENGSTRÖM

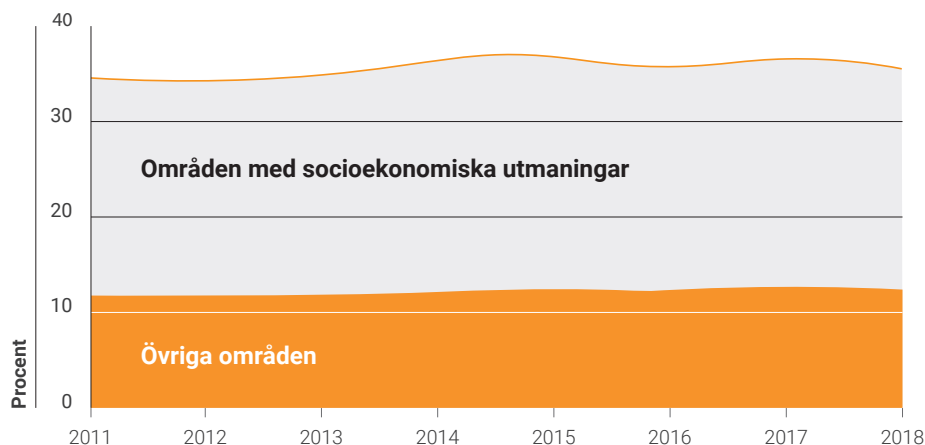
Agenda 2030 stipulerar att ojämlikheten inom och mellan länder ska minska (mål 10). Målet är dock mindre i fokus än många andra i den allmänna debatten om FN:s hållbarhetsmål. En förklaring är att det är en central skiljelinje på höger-vänsterskalan i traditionell politik. Det påverkar inte bara vilka åtgärder som anses möjliga eller lämpliga utan blockerar i praktiken en öppen debatt om hur verkligheten är beskaffad.

Boken "Jämlikhetsanden" – med undertiteln "varför mer jämlika samhällen (nästan) alltid är bättre" – illustrerar detta väl. De 29 olika samband som beskrivs avseende att jämlikhet påverkar är exempelvis hur vi mår, hur länge vi lever, hur vi litar på varandra (grad av tillit), hur studieresultat påverkas, hur våld och kriminalitet ser ut, hur tryggheten på gator och torg upplevs. I alla dessa påverkar jämlika förhållanden i positiv riktning. Boken fick ett enormt gensvar men också mycken kritik för att ha gjort ett 'färgat' urval.

Hur svår kampen om problemformuleringsprivilegiet kring ekonomiska klyftor är, illustreras av tankefigurer om ekonomiska incitament. Det är fortfarande självklart att högavlönade och högutbildade personer måste ha bonusar för att vara högpresterande – medan för lågavlönade måste välfärdssystemen istället urholkas om incitamenten för att jobba ska bli tillräckligt stora... Inom Global Utmaning är ekonomiska klyftor inte ett eget område men bildar bakgrund till arbetet med folkhälsa och hållbar stadsutveckling. Jag återkommer till det men först några basfakta.

I regeringens rapport "Sveriges genomförande av Agenda 2030 för hållbar utveckling 2021" konstateras att "klyftorna mellan såväl länder som individer och grupper har ökat." Sverige skiljer ut sig genom att klyftorna ökat snabbare här än genomsnittet i världen.

Inkomstojämlikhet (mätt som gini-koefficient) har ökat från 0,290 år 2012 till 0,311 2018 enligt SCB. En orsak är att skillnaden ökar mellan de som har lön och de som inte har. Det kan ses som ett mått på att välfärdssystemet inte längre har lika utjämnande effekt. Ser vi till olika bostadsområden redovisar rapporten följande:

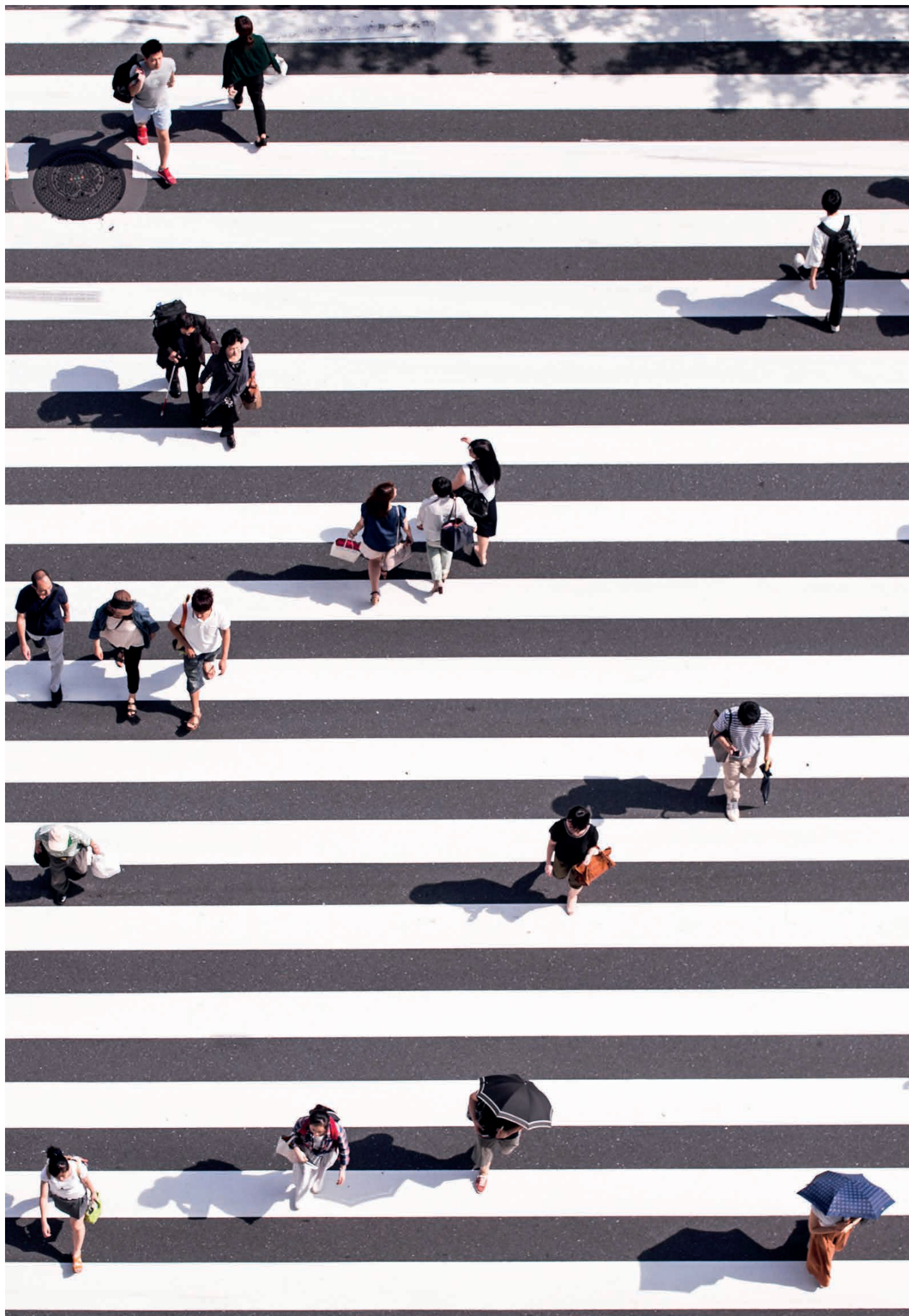
Diagrammet visar skillnaden mellan s.k. utsatta områden och övriga områden vad gäller andel personer i hushåll med en disponibel inkomst per konsumtionsenhet under 60 procent av medianvärdet enligt SCB.

Uppsidan av globaliseringen är att fler fått en högre levnadsstandard, nedsidan att klyftorna ökar. Den relativa standarden sjunker för dem som har det sämst, vilket riskerar sammanhållningen i ett samhälle. Oroande är trender mot att auktoritära system vinner framgång när otrygghet ersätter tillit. Med detta följer ifrågasättande av klimatkrisen som sådan och med det nödvändiga åtgärder mot krisen. Klyftornas konsekvenser blir extra tydliga i akuta kriser. Covid-19 slår särskilt hårt mot resurssvaga både i Sverige och internationellt. Effekterna på barns skolgång i fattiga länder kan redan nu ses som irreparabla.

Trots detta har den politiska viljan att verkligen ta tag i mål 10 varit svag både internationellt och i Sverige. Att bedöma ambitionsnivån och 'energin' i att uppnå 2030-målen är naturligtvis vanskligt, men utgår vi från olika uttalanden från regeringen att Sverige ska bli världsledande vad gäller hållbarhetsmålen är det knappast mål 10 som åsyftas.

Många forskare har sett viktiga samband mellan globalisering och urbanisering. Urbaniseringen uppfattas som en kraft som inte kan hanteras med nationell eller lokal politik utan en megatrend som politiken bör utgå ifrån och använda sig av. Bland forskare som lyfter denna tankefigur återfinns vi främst Edvard Glaeser som i "Stadens triumf" (2012) menar att staden är människans viktigaste uppfinning. Urbanisering är bra för ekonomin. Människor får ett bättre liv och blir lyckliga av att bo i städer enligt Glaeser. Lite förenklat kan man säga att är att tillväxt blir **ett surrogat för jämlikhet i inkomst**. Det gäller i 'båda ändarna' på välfärdsskalan. De rika ser fler möjligheter att förverkliga liv och företagsamhet i städer. De fattiga ser inga livsmöjligheter på en utarmad landsbygd. Migration därifrån till städer i det egna landet eller till andra länder framstår som det alternativ som återstår.

Andra forskare har främst uppmärksammat de ökande klyftorna som t ex David Harvey i "Social Justice and the City"² och Richard Florida – som i sina tidigare studier av den kreativa klassen hyllat konkurrensen mellan städer för att dra till sig de mest 'talangfulla' – men som i sin "Urban Crisis"³ istället lyfter de oundvikliga negativa sidorna av denna utveckling. Urbaniseringen i nuvarande form är således en huvudorsak till växande ojämlikhet.

Att städer måste spela en avgörande roll sammanhänger med att över 70 procent av jordens befolkning kommer att bo där inom den kommande 20-årsperioden. Det betyder att lika mycket stadsbebyggelse ska tillkomma på 30 år som hittills byggts under mänsklighetens hela historia. Redan idag lever en miljard människor i slum. I Europa bor allt fler i segregerade områden där försörjnings-möjligheter, säkerhet, hälsa och utbildning är satt på undantag. Nära 70 procent av koldioxidutsläppen kommer idag från städerna trots att endast cirka 50 procent av befolkningen bor där. Världens hållbarhetsmål ställs på sin spets genom urbaniseringen. Förutom den enorma utmaning som ligger i att bygga så mycket som krävs ska också en resursslukande stadsstruktur rättas till. Det ekologiska fotavtrycket är idag högst i urbana områden. Det ohållbara syns kanske tydligast i bostadssituationen där den sociala ojämlikheten blivit explosiv i städer över hela världen.

Om inte den sociala dimensionen av hållbarhet uppmärksammas mer och leder till konkreta åtgärder hotas de flesta av FN:s hållbarhetsmål. Det gäller självklart klimatkrisen men också livsmedels- och vattenförsörjningen, det gäller risker för förhöjda havsnivåer, städer som hälsofarliga värmeöar även vid mindre global temperaturhöjning än 2°C. Risken är nämligen uppenbar att sociala spänningar och minskad tillit helt enkelt blir hinder för nödvändiga åtgärder – både tillräckligt verkningfulla och tillräckligt snabbt insatta.

I det fortsatta kommer jag att fokusera på hur man på lokal nivå kan arbeta mot minskade klyftor och förutsättningar för ett gott liv – även om skatter och välfärdssystem på nationell nivå naturligtvis har avgörande betydelse. Jag använder då begreppet social hållbarhet för att belysa aspekter som Global Utmaning funnit viktiga att lyfta i vårt breda arbete och i våra policydialoger.

*"Risker är
nämligen uppenbar
att sociala spänningar och
minskad tillit helt enkelt blir hinder
för nödvändiga åtgärder – både
tillräckligt verkningfulla och
tillräckligt snabbt*

Social hållbarhet

Social hållbarhet inbegriper både materiella förutsättningar för människors levnadsstandard, men också förutsättningar att påverka sin livsmiljö, sitt arbete och boende. Kort sagt handlar det om välbefinnande där den fysiska och sociala miljön är lika viktiga.

Ser vi till Sverige hotas social hållbarhet av växande problem i utsatta förorter och en samtidig flykt från dem för de som har möjlighet att söka sig till tryggare och mer attraktiva stadsdelar. Segregationen förstärks genom dessa processer, liksom av en ökande konflikt mellan storstadsregioner och landets övriga regioner. Formandet och omformandet av städerna och samspelet med landsbygden utgör därför en central del för att uppnå sociala hållbarhetsmål i Agenda 2030.

Bostadsfrågan har varit på agendan i Sverige i över hundra år. Under efterkrigstid till mitten av 1970-talet sågs bostadsfrågan som en central del för att skapa goda levnadsbetingelser för flertalet och för att åstadkomma en mer jämlik levnadsstandard. Före och efter denna period dominerar synen på bostaden som en vara på marknaden i stället för en rättighet att hantera inom ett samlat politikområde. Dessa perioder kännetecknas av ökande bostadsbrist. Bostadsbristen slår olika hårt mot olika individer och grupper. Ungdomar har svårt att flytta hemifrån och bilda familj. Studenter har svårt att utnyttja de studieplatser de fått. Nyanlända tvingas tränga ihop sig hos vänner och släktingar. Äldre bor kvar i för stora bostäder. Bostadssituationen påverkar möjligheten att uppnå hållbarhet. I Global Utmanings rapport "En ny bopolitik för Sverige 2020" visar vi hur detta påverkar i stort sett alla 17 mål i agendan.

En färsk OECD-analys visar att Sverige ligger dåligt till jämfört med OECD-genomsnittet när det gäller bostadsfrågan. I analysen bedöms länder utifrån effektivitet, hållbarhet och inkludering. Inkludering mäter bostäder till överkomliga priser i alla inkomstskikt. Här ligger Sverige sämre till än OECD-genomsnittet vad gäller trångboddhet, ekonomisk belastning för låginkomsttagare och tiden det tar att pendla till jobbet. **Allra sämst ligger Sverige till** när det gäller siffrorna för låginkomsttagare som hyr sin lägenhet. OECD mäter här hur stor andel av de minst bemedlade hushållen som betalar mer än 40 procent av sin inkomst i hyra. Nära 43 procent av de svenska låginkomsttagarna betalar mer än 40 procent av sin inkomst i hyra, jämfört med OECD-snittet 34 procent.

Framtiden ligger till stor del i det redan byggda. Här bor majoriteten – och kommer att bo. Det är här de viktiga kompletteringarna behöver göras, nya kvaliteter tillskapas och det är här dialogen med de boende ska ske. För lite tid ägnas åt att utveckla befintliga områden. Vid planering av nya bostäder bör det befintliga beståndet i samma område ingå – bara då kan helheten bli resurseffektivt använd och den sociala hållbarheten hanteras meningsfullt.

För att utsatta områden ska bli socialt hållbara står de inför ytterligare en utmaning – den så kallade **lyckoparadoxen**. Det som händer när ett hushåll som bor i en hyresrätt i en utsatt förort stärker sin ekonomiska ställning är i regel att familjen flyttar från området och en ny familj med svag ekonomi flyttar in i dess ställe. Det är när hushåll väljer att stanna kvar i området som en socioekonomiskt positiv utveckling av hela området kan börja. Det krävs således en investering i strukturer som bejaktar möjligheter för individen, men som samtidigt uppmuntrar till att stanna och vara aktiv i området och göra en 'boendekarriär'. Det är när dessa medborgare väljer att bo kvar som civilsamhällets organisationer kan stötta kommunens insatser med att förbättra tryggheten i området, stärka skolorna och andra funktioner. Till detta kan kopplas möjligheter för framväxten av ett lokalt näringsliv där lokalt verksamma personer samverkar och arbetar mot samma mål. Det kan handla om att ge mikroföretag goda förutsättningar i området. Lyckoparadoxen är ytterst en fråga om egenmakt, demokrati och rättvisa, här kan samhällsplaneringen vara ett verktyg.

Men social hållbarhet får inte enbart associeras med utsatta områden. Många mindre orter som tidigare varit bruksorter eller serviceorter till den omgivande landsbygden genomgår stora förändringar då deras funktion upphört. Gemensamt för de flesta är utflyttning av unga till centralorten och kvarboende av äldre, samt uttunning av offentlig och privat service. Många orter på pendlingsavstånd från större städer eller i storstadsregionerna omvandlas till orter utan annan dagbefolkning än pensionärer som bor kvar, vilket förhindrar en generationsväxling. Bredband och en förbättrad kollektivtrafik (särskilt återöppnade järnväghållplatser) har visat sig gynna ortens utveckling. Dessa förutsättningar **utmanas nu av nya livsmönster i pandemins spår**. Möjligheter att distansarbeta ökar intresset att flytta ut till större och billigare bostäder på längre pendlingsavstånd från stora städer. Det är väl belagt att äldre skulle vilja kunna bo kvar på orten med den trygghet och trivsel det innebär och att unga som vill flytta till ett första eget boende också vill bo kvar på hemorten. Med ett växande intresse att bo här även för yrkesverksamma ökar möjligheterna till flyttkedjor där de äldre kan lämna yttre bostäder. Utmaningarna ligger att skapa mindre bostäder i hyreslägenheter eller byggemenskaper. Samhällets insats kan då vara att skapa en viss tyngdpunkt med god tillgänglighet och viss service – en modern nod. Då utnyttjas gjorda investeringar, gynnas generationsväxling i bostadsbeståndet och det kan t.o.m. öppna för inflyttning av vissa verksamheter. Förutsättningar att bygga måste då förändras, då priset på orten gör byggande till en förlustaffär, men där byggemenskaper kan skapa nya möjligheter för kvarboende.

Generella insatser i välfärdssystemet måste således kombineras med områdesspecifika insatser, som engagerar offentliga, privata såväl som idéburna aktörer, parallellt

och integrerat. Det är i detta perspektiv som den samverkansmodell som Global Utmaning skisserade i rapporten "En ny plattform för att lösa bostadsfrågan" 2019 och vidareutvecklade i "En ny bopolitik för Sverige" 2020.

Bostadsförsörjning och samhällsplanering är två sidor av samma mynt. Idag saknas det en planeringstradition där upprustning av det befintliga bostadsbeståndet görs samtidigt med planering av ny bebyggelse i ett område eller en stadsdel. Kommunerna har bostadsförsörjningsansvaret och planmonopolet, men använder det inte integrerat. Vårt förslag till plattform syftar till att få till stånd de verktyg och samverkansformer som krävs för att lösa bostadsfrågan inom ramen för en hållbar stadsutveckling. I detta ligger också att skapa en reell delaktighet i utvecklingsprocesserna. Utan människors konkreta kunskap om sitt område och utan deras accept på kommande förändringar blir insatserna resultatlösa utifrån sociala hållbarhetsmått. Det är hög tid att lämna stelbenta samrådsmetoder som exkluderar stora grupper. Bland dessa grupper är unga tjejer i socioekonomiskt utsatta områden kanske de mest exkluderade. De saknar röst både i närmiljön och i storsamhället.

Samtidigt har de perspektiv som är mycket värdefulla vid utformningen av städer och områden. Global Utmanings projekt Her City har visat att unga tjejer bidrar med mångfald och får med fler aspekter när de är med och utvecklar staden än vad som kommer fram utan deras medverkan. Dessutom tillför deras kunskap värden också för alla andra i området. Projektet Her City har tagit fram en verktygslåda som ger redskap att inkludera tjejer vid planering av hållbara städer.

Slutord

Att främja social hållbarhet handlar således om att skapa en konkret framtidsbild där människors grundläggande behov är tillgodosedda och där olika gemenskaper bidrar till ett gott liv – istället för individuell konsumtion. En sådan vision kan låta naiv men för att förverkliga den krävs att en rad konventionella sanningar utmanas och att motsättningar mellan olika intressen lyfts. Det är dags att göra upp med tre decenniers vidskepliga politiska föreställningar om att tillväxt löser allt och istället kräva en evidensbaserad politik där hindrande krafter mot social hållbarhet konfronteras – och därmed öka möjligheterna till att nå alla hållbarhetsmål i Agenda 2030.

SVERIGE BÖR:

- Lägga grunden för att hållbart möta behovet av ändamålsenliga bostäder genom att löpande förbättra det befintliga bostadsbeståndet.
- Skapa verktyg som sporrar samverkan mellan kommun, boende och verksamma, förvaltare och byggherrar kring utvecklingen av stadsdelar och bostadsområden.
- Premiera bo- och bygggemenskaper som främjar social sammanhållning och cirkulär ekonomi.

Demokratin på reträtt – hur illa kan det gå?

ALLAN LARSSON

Det har bara gått tre årtionden sedan Berlinmuren föll, Sovjetunionen imploderade och en ledande amerikanska forskare utropade "the end of history" och "liberal democracy as the final form of human government"¹. Nu, 2021, är den stora frågan i stället varför demokratin som politiskt system är på tillbakagång och varför nynationalismen i dess många former håller på att ta över och skapa "illiberala demokratier". Att demokratin tappat mark och pressas tillbaka under trycket av framväxande högerextremism är ett återkommande budskap från de institutioner som samlar och analyserar information om det demokratiska tillståndet, framför allt Freedom House i USA² och den brittiska tidskriften The Economist's analysenhet, EUI. Enligt EUI har förtroendet för demokratin minskat under en lång rad av år. I den senaste rapporten som avser 2020 föll förtroendet ytterligare: "This is by far the worst global score since the index was first produced in 2006"³. Hur illa kan det gå? Finns det något hopp om att denna tillbakagång ska kunna hejdas?

Så länge jag kan minnas har USA betraktats som symbolen för den stabila demokratin. Under Donald Trumps fyra år som president har USA gått igenom den mest dramatiska omvandlingen av alla demokratier. Donald Trump gjorde 2016 vad som i näringslivet kallas en "hostile takeover" av det Republikanska partiet; många trodde att han, om han blev vald till president, skulle inordna sig och respektera de demokratiska institutionerna. Så blev det inte. Hans presidentperiod blev en förfallsperiod för den amerikanska demokratin och en katastrof för det republikanska partiet som saknade vilja och förmåga att sätta gränser för presidenten. Omvärldens syn på den amerikanska demokratin nådde ett lågvattenmärke i slutet av Trumps period, bara 34 procent av de tillfrågade i tolv länder hade en positiv syn på USA, enligt PEW Research⁴.

Donald Trump röstades bort. Demokraterna med Joe Biden och Kamala Harris fick långt fler röster än någon annan presidentkandidat har fått, sju miljoner fler än Donald Trump. Världen drog en suck av lättnad. Förväntningarna på president Biden är stora och omvärldens syn på USA har radikalt förbättrats, nu är det 62 procent av de tillfrågade i de tolv länderna som har en positiv syn på USA.

Men **Trumpismen har inte försvunnit**. Den visade sina värsta sidor i attacken på Capitolium, ett politiskt kuppförsök som hade välsignats av den avgående presidenten. Det republikanska partiet är nu djupt splittrat mellan den nya extrema högern och de traditionella republikanerna som vill följa konstitutionen och som accepterar valresultatet. Så här långt ser det som om extremhögern är på väg att ta ett allt starkare grepp om det republikanska partiet, lokalt och i delstaterna, där man nu genomför en massiv offensiv för att genom lagar göra det svårare att rösta i kommande val. "Det är en sak att tvista om saken... men om ett stort parti inte längre accepterar valresultaten och ser sina motståndare som en illegitim fiende har man passerat en gräns och öppet visat sitt förakt för demokratin", säger Erik Åsard, professor och USA-specialist⁵.

I grunden handlar konflikten om demokratin som politiskt system, som värdegrund och som sammanhållande kraft i våra samhällen – och möjligheten att försvara den. Journalisten Anne Applebaum, specialist på Östeuropa, beskrev detta i en artikel i Washington Post som ett dilemma: "Det finns inga självklara sätt att bekämpa illiberal demokrati med demokratiska medel"⁶.

Det kan låta uppgivet, men det kan läsas som en uppmaning till aktivitet innan det är för sent. I USA visade Demokraterna att det var möjligt att stoppa extremhögern innan det var för sent, inte minst genom en uthållig kampanj för att få många fler att gå och rösta. Men Demokraternas majoritet i kongressen är bräcklig och mellanårsvalet 2022 kommer att bli ett nytt ödesval.

De närmaste åren kommer att ge svar på några avgörande frågor om USA politiska ledarskap och demokratiska system. Martin Wolf ställde i Financial Times vad han kallar "the biggest question of all: is the US going to return to being a stable democracy? Mr Biden hopes it can be. But if the Republican Party is unable to return to being a normal conservative party, remaining, instead, suffused with the lies and fantasies of right-wing populism, the prospects are grim"⁷.

I detta hotande perspektiv behöver president Biden och Demokraterna åstadkomma underverk. De ska säkerställa det demokratiska systemet och bidra till en ekonomisk återhämtning, som - efter årtionden av motsatt utveckling - ska leda till en jämnare fördelning av livschanser och en mera hållbar ekonomi. Detta ska uppnås av en president och administration som har minsta möjliga marginal i senaten och en smal majoritet i representanthuset. Det har inte blivit lättare efter det amerikanska utåget ur Afghanistan.

När jag försöker förstå den tid vi lever i, använder jag mig av en ekonomisk-politisk teori om politikens långa vågor⁸. Den säger att ekonomin inte bara har sina fem-sju år långa upp- och nedgångar i form av konjunkturcykler, utan också långa cykler på 40-50 år som har sin grund i ny teknik, som skapar nya affärsmöjligheter och ekonomiska framsteg. Om jag fogar samman teorin om de långa vågorna med erfarenheterna från "min tid" – från det att jag som tonåring under det tidiga 1950-talet blev politiskt intresserad och fram till nu under det tidiga 2020-talet – har jag upplevt två sådana långa vågor⁹.

Den första vågen skapades av återuppbyggnaden efter andra världskriget, uppbyggnaden av en ny internationell ordning med FN och de nya finansiella och ekonomiska institutionerna, IMF, Världsbanken, OECD och GATT, uppbyggnaden av social trygghet i form av nationella välfärdssamhällen i Europa och USA och början på den europeiska integrationen, Kol- och Stålunionen. Den vågen baserades på den brittiske ekonomen John Maynard Keynes teorier om regeringars ansvar för att uppnå full sysselsättning och rättvis fördelning. Denna våg varade från mitten av 1940-talet till 1970-talets början, en mycket framgångsrik period.

Den andra vågen började samla kraft under 1970-talet. USA hade växande underskott i sina affärer med utlandet och bedrev krig i Vietnam, som finansierades genom lån. Den amerikanska dollarn var övervärderad och USA tvingades 1971 kapa banden till guldmynntfoten, vilket skakade om de finansiella marknaderna. Något år senare drabbades världen av OPEC:s oljeprischock, inflationen steg ytterligare, tillväxten stagnerade, man talade om "stagflation" för att beskriva det nya tillståndet. Keynes teorier ansågs inte kunna ge någon vägledning i denna omtumlande värld.

Det behövdes något nytt. Den som då tillhandahöll nya teorier och politiska strategier var Chicago-skolan med Milton Friedman, som den mest profilerade teoretikern.

Friedman föreskrev att marknadsmekanismerna borde få spela en större roll och politiska ingripanden en motsvarande mindre roll. Chicagoskolan fick stöd av de ledande internationella policyorganisationerna. Den fick politiskt genomslag i USA genom Ronald Reagan och i Storbritannien genom Margaret Thatcherⁱ.

Den här teorin om politikens långa vågor har en amerikansk parallell i form av "political orders". Man talar om "The New Deal Order" och "The Neoliberal Order"; en sådan "ordning" är större än ett parti, en koalition eller politisk rörelse. Det är en "combination of ideas, policies, institutions and electoral dynamics... a hegemonic governing regime"¹⁰ – ett paradigm.

Finanskraschen 2008 markerar ett brutalt slut på denna mer än 30 år långa "neoliberal order". Några av de bärande teorierna, de som låg till grund för avregleringen av finansmarknaderna, varuhandel och arbetsmarknader, imploderade 2007-2008. Nyliberalismens löfte om snabbare tillväxt infriades i Kina och andra delar av Asien, som integrerades i världsekonomin, men inte i Nordamerika och Europa. I vår del av världen skapade denna långa våg finansiell instabilitet, svagare tillväxt och fördjupade klyftor. Det låg i nyliberalismens idé att marknaden skulle sköta fördelningen av de nya resurserna; därför rustades fördelningspolitiken ner i ett skede när den behövdes som bäst. De växande klyftorna var en viktig faktor bakom den framväxande politiska instabiliteten.

Vi förstår det nu när vi ser tillbaka på de gångna 10–12 åren. När den nyliberala teorin rasade samman, uppstod ett ekonomisk och politiskt tomrum. **I detta tomrum inträffade vad jag vill beskriva som en serie "explosioner och fördröjningsbrisader"**: Den brittiska folkomröstningen om EU-medlemskapet 2016, Trumps valseger 2016, Orbans sedan 2010 pågående omvandling av Ungern, Bolsonaros valseger i Brasilien 2018, Lag och rättvisas seger i det polska parlamentsvalet 2015 och 2019, Alternativ für Deutschlands inträde i det tyska parlamentet 2017, Le Pen som tog sig till den avgörande omgången i det franska presidentvalet 2017, extremhögerens återkomst och frammarsch i Italien.

Dessa partier vann framgångar genom att adressera missnöjet med följderna av den nyliberala vågen – allt från omvandlingen av arbetsliv, näringsliv och hembygder och stagnation i inkomster och levnadsvillkor till den egna nationens relativa tillbakagång. Svenska forskare har visat att nynationalismen har gått fram mest i områden där gapet mellan dem som lever i ekonomisk trygghet respektive otrygghet har ökat mest¹¹. Det var nynationalisternaⁱⁱ som fick genomslag för sin agenda genom enkla och slagkraftiga – men illusoriska – budskap: Trumps "Make America Great Again" och Boris Johnsons "Take Back Control" för att nämna ett par av de mest framgångsrika.

i- Om finanskraschen 2008 finns mycket att läsa. Jag har framför allt dragit nytta av Raghuram G. Rajan, som skrivit "The Fault Lines", utgiven av Princeton University Press, 2010 samt Nouriel Roubini som skrivit "Crisis Economics", utgiven av Allen Lane, 2010 och Alan Blinder; "After the Music Stopped", 2013. Av speciellt intresse är Alan Greenspans "The Age of Turbulence", Penguin. Den första utgåvan kom 2007. Den följdes av en andra utgåva 2008 som innehöll ett nytt kapitel, Epilog, med ett försök att förklara varför han i sin första bok totalt missbedömde riskerna för en finanskrasch. Kritiken av den finansiella avregleringens bakomliggande teorier finns utförligt beskrivna i Adair Turner, Economics after the Crisis, MIT Press, 2012 och i hans följande bok "Between the Devil and the Deep Blue Sea", Princeton University Press, 2015.

ii - Jag använder nynationalism som samlande begrepp i stället för populism eller extremhöger för att beskriva den globala rörelse som utvecklats under 2010-talet; det har fördelen att på ett mera neutralt sätt beskriva ett bredare spektrum av politiska partier.

"Regimen använder demokratin för att urholka de institutioner som ska bära upp demokratin och de mänskliga fri- och rättigheter som är en oundgänglig del av demokratin"

Finns det några gemensamma nämnare mellan alla dessa opinioner, rörelser och partier, som nu har trängt in i de väl etablerade demokratierna? Finns det en gemensam destination – öppen eller fördold – för dem som redan har tagit makten och som systematiskt underminerar demokratiska institutioner och sådana som i andra länder vill göra samma sak? Det är två förhållanden som kan

beskrivas som genomgående i nynationalismens argumentation och politik. Den ena är kritiken av invandringen - både av flyktinginvandringen och av den fria rörligheten inom EU.

Detta att det kom arbetare från EUs medlemsstater i Centraleuropa till Storbritannien blev ett avgörande argument i folkomröstningen om brittiskt EU-medlemskap, inte i London dit de flesta invandrare hade sökt sig, men i områden med låg invandring. Samtidigt var medborgarna i utvandringsländerna missnöjda med att ungdomar gav sig av och lämnade en åldrande befolkning i tillbakagående regioner. I USA omvandlade Trump det republikanska partiet till de stängda gränsernas parti.

Det andra genomgående draget i nynationalismen är ambitionen att underminera de demokratiska institutionerna. Viktor Orbáns Fidesz är det främsta exemplet på hur ett politiskt parti kan ta makten, ändra samhällsordningen och skapa vad han själv kallar en "illiberal demokrati". Partiet har ändrat grundlagen för att befästa sin maktställning och infört ett stort antal nya lagar som begränsar opinionsbildningen och oppositionens möjligheter att verka och kritisera regimen. Med andra ord: regimen använder demokratin för att urholka de institutioner som ska bära upp demokratin och de mänskliga fri- och rättigheter som är en oundgänglig del av demokratin, så som vi känner den.

Utöver migration och "illiberal demokrati" är det svårt att se dessa partier som en politisk rörelse med gemensamma mål och medel. Brittiska Tory-partiet avviker mest; det tog Storbritannien ut ur EU på ett nynationalistiskt budskap, men partiet kan inte jämföras varken med Trumps republikaner i USA eller något av de nynationalistiska partierna i Europa. Boris Johnson vill tvärtom skapa ett "Global Britain".

Medan Trump lyckades mobilisera folkligt stöd för en ekonomisk politik som gynnade de allra rikaste, har polska Lag och rättvisa vunnit stöd för en nynationalistisk politik genom en aktiv fördelningspolitik i form av pensioner, barnbidrag och minimilöner – en omläggning från den politik som den nyliberala polska regeringen hade fört. De italienska nynationalisterna ville ta Italien ut ur valutaunionen, en politik som få andra partier har gått till val på. Flera av de nynationalistiska partierna är klimatskeptiker, men inte alla. Partierna är också splittrade i utrikespolitiken – franska Nationell Samling och Ungerska Fidesz har starka band till Ryssland, medan polska Lag och rättvisa har en stark antirysk hållning.

Denna brist på gemensamma mål och medel är både en styrka och en svaghet för nynationalismen. Det har gjort det möjligt att anpassa budskapet till varje lands förhållanden, men det skulle göra dessa partier handlingsförlamade om de skulle behöva uppträda gemensamt. Det visade sig bland annat i det misslyckade försöket att bilda en gemensam europeisk front inför EU-valen 2019. Nu, 2021, gör de ett nytt försök, oviss hur det kommer att gå¹².

Det finns mycket mer att säga om nynationalismen i dess många olika former – främlingsfientligheten, protektionismen, den illiberala demokratin. Det finns en rik litteratur att ösa urⁱⁱⁱ. Den avgörande frågan är om denna rörelse är början på nästa långa våg. En del hoppas, andra befarar att det ska bli så. "The Trump era could last 30 years", skrev Gideon Rachman i Financial Times så sent som 2019¹³: "It is now standard practice for politicians, such as Viktor Orbán in Hungary, as well as Messrs Salvini and Bolsonaro, to imitate the Trump playbook – condemning "globalism", accusing the media of spreading fake news, mocking the "politically correct", and scorning international organisations that attempt

iii- Här vill jag nämna några av de böcker som har bidragit till att forma min syn på "vår tid", tex Snyder: "The road to unfreedom, 2018, Mounck: The people vs. democracy, 2018, John B Judis: "The national revival" 2018, Tamir: "Why nationalism" 2019, Norris&Ingelhart: Cultural Backlash, 2019, Gelin&Åsard: "Hotet mot demokratin", 2019, Krastev&Holmes: Ljuset som försvann 2019., Anna-Lena Lodenius: "Vi säger vad du tänker", 2015, Anell: "Politikens vanmakt", 2020, Olle Wästberg: "Den hotade demokratin", 2021, Ian Goldin: From Global Crisis to a Better World, 2021, Philip Aghion et al: The Power of Creative Distruction, 2021

to deal with problems such as climate change or the resettlement of refugees. The rapid spread of this new political style could be just the beginning of a new era that lasts decades.” Trump röstades bort, men Trumpismen lever och kastar en skugga över USA och Europa. Finns det något hopp om att den nynationella vägen kan hejdas?

När vi går över från att analysera det som har skett och i stället försöker blicka in i framtiden, måste vi övergå till hypoteser och spekulationer. Då finns det inget som är rätt eller fel och jag kan inte göra anspråk på att förstå den nära framtiden bättre än någon annan. Det jag kan bidra med är en beskrivning av den politiska verkligheten som jag ser den och spekulationer hur den kan tänkas påverka såväl de nynationalistiska som de progressiva krafterna.

Denna politiska verklighet har många dimensioner; jag ska göra en grov förenkling och reducera dem till två. Den ena dimensionen är den som medborgarna upplever i form av ekonomi, sysselsättning, inkomster och otrygghet, både i absoluta tal och i relation till andra. Den andra är vår tids stora nationella och globala utmaningar, större och svårare än vad nationer har ställts inför under de senaste 70-80 åren.

Det tog många år att skapa bred insikt om sambandet mellan å ena sidan den nyliberala hegemonin och å andra sidan finanskris, stagnerade reallöner, nedskärningar i välfärden, svältkuror i den offentliga verksamheten (”austerity”) och växande klyftor. Det missnöje som uppstod kunde ha tagits om hand av progressiva partier som Demokraterna i USA, Labour i Storbritannien, SPD i Tyskland, PS i Frankrike och PDS i Italien. Men dessa partier hade – för att vara valbara – hållit sig inom de ekonomisk-politiska ramar som den nyliberala hegemonin föreskrev och kom därför att ses som en del av de regerande finansiella och politiska eliterna.

Nu står alla länder, partier, parlament och regeringar, inför **utmaningar som är större än någonsin sedan fredsslutet 1945**. Då skulle bräckliga och sargade demokratier bygga upp en internationell säkerhetsordning, ett internationellt finansiellt system, ett internationellt handelssystem och påbörja den europeiska integrationen.

Nu är en första uppgift att hantera den ekonomiska återstarten efter pandemin, hantera den strukturomvandling som följer, samt åtgärda de brister i folkhälsosystemet som pandemin blottat. En andra uppgift är att genomföra klimatomställningen - för EU i form av The New Green Deal, för USA i form av Build Back Better - och att göra det i snabb takt för att klara åtagandena i Parisavtalet. Till detta kommer uppgiften att hantera en omfattande digital omvandling av arbetsliv, näringsliv, kommunikationer, personlig integritet och nationell säkerhet. Det kräver förmåga att gemensamt sätta tydliga gränser för de digitala stormakterna, Big Tech, eftersom inget enskilt land kan klara det. Till detta kan läggas den demografiska utvecklingen med krympande befolkning i arbetskraftsåldrarna och en växande försörjningsbörda.

Var och en av dessa utmaningar kommer under hela 2020-talet att sätta de demokratiska institutionerna under stor press. Alla fyra tillsammans är en gigantisk uppgift. Klarar de demokratiska institutionerna av detta eller kommer alla de svåra avvägningar som måste ske att utnyttjas av nynationalismen för kortsiktiga opinionsvinster, som förlamar de demokratiska institutionerna?

Demokratin på reträtt – hur illa kan det gå? frågade jag i rubriken till denna artikel. USA är det stora slagfältet mellan progressiv politik och nynationalism. Kommer Demokraterna att lyckas genomföra sin progressiva strategi och sätta en agenda för andra demokratier, att bygga upp en ny lång våg, en ”new progressive order”?

Finns det något hopp?

Det finns en god chans att en progressiv transatlantisk agenda kan växa fram – med samsyn om ekonomisk politik, välfärd, klimat och digitala utmaningar. Denna samsyn byggs under av slutsatserna från pandemin och de omprövningar som de ledande globala policyinstitutionerna, IMF, Världsbanken och OECD, har gjort av sina strategier från den nyliberala tiden; marknadslösningarna har skapat ökade klyftor, vilket är skadligt för ekonomin. Det pågår också en omprövning inom näringslivet, där man nu skriver av Freedmans filosofi om "shareholders value", dvs att företagen endast ska ta hänsyn till aktieägarna och ersätter den med "stakeholders value", dvs att företagen har ett bredare samhällsansvar. Till det kan läggas att det både i USA och Europa växer fram en social agenda med en starkare roll för de fackliga organisationerna.

Vilka slutsatser kan man för svensk del dra av denna diskussion om en ny "progressive political order"? Jag vill bidra med två enkla rekommendationer och överlämna till en yngre generation av samhällsengagerade medborgare att diskutera hur det skulle kunna gå till:

SVERIGE BÖR:

- Engagera sig med full kraft i den europeiska och transatlantiska dialogen om en ny "progressive political order" och förankra den i den svenska debatten; det är en ny tid och det är viktigt att skapa förståelse i hela samhället för den nya tidens samhällsanalys och idéer och de nya politiska möjligheter, som dessa skapar – på tvärs mot den nynationalistiska diskussionen.

- Bidra till den europeiska och transatlantiska dialogen genom att utveckla den svenska – den nordiska – modellen, framför allt genom ett starkare fokus på trygghet och rättvisa som grund för ett mera produktivt arbetsliv; identifiera de stora strukturproblem som uppstått som en följd av den nyliberala vågen, t ex inom skolan, och skapa ett sammanhållet reformprogram för en ny balans mellan politik och marknad.

Strimmar av hopp i en värld där demokratin är på reträtt, ett stort ansvar för alla som delar uppfattningen att det är de ekonomiska och sociala villkoren som är avgörande för att återskapa förtroende för demokratin. Men tiden är kort för att göra mera avgörande framsteg. Inom ett par år kan Trumpismen vara tillbaka och driva nästa långa våg för att på bred front omvandla våra samhällen till de starka männens "illiberala demokratier".

På kort sikt är detta den stora striden om och för demokratin. På längre sikt handlar striden snarare mellan det alternativ Kina representerar och det västerländska demokratiska systemet. Förhoppningarna om Kinas demokratisering som en följd av ekonomisk integration och WTO-medlemskap har kommit på skam. Kina har förenat sin framgångsrika modell för ekonomisk utveckling och fattigdomsbekämpning med en allt aggressivare hållning till västerländsk demokrati. Länder under tryck ställer in sig i ledet eller utsätts för hårda påtryckningar. Kanske är det så att ur ett globalt perspektiv utgör Kina ett större hot än Trumpismen?

Peer review kommentarer av Börje Ljunggren, Leif Pagrotsky, Mika Dormich, Ove Petterson, Oskar Wåglund, Mats Karlsson, Bengt Westerberg, Carina Fredén med flera – stort tack för hjälpen!

Biologisk mångfald – varför är det viktigt?

THOMAS HAHN

De flesta svenskar känner till klimatkrisen men många känner inte till att naturen utarmas på liknande sätt. När naturliga ekosystem utarmas så minskar deras resiliens, dvs. förmåga att klara av olika slags störningar som kommer att öka med klimatkrisen. Detta påverkar livsmedelssäkerheten och samhällets adaptiva förmåga att klara klimatkrisen.

1. Rödlistan och ekosystemtjänster

När man tänker på biologisk mångfald tänker nog de flesta på hotade arter. Man kanske har läst om Artdatabankens Rödlista som sammanställer arters status (utdöenderisk) i Sverige. I den senaste sammanställningen bedömdes 22.000 av Sveriges ca 50.000 flercelliga arter. Av dessa blev 4 746 rödlistade, varav 2 249 klassificerades som hotade. Ett mindre intensivt skogsbruk samt fler betesmarker och ett mer varierat jordbruk skulle kunna minska mängden hotade arter. Biologisk mångfald kan också analyseras på genetisk nivå, dvs variationen inom en art, samt på ekosystemnivå, dvs variationen av ekosystem.

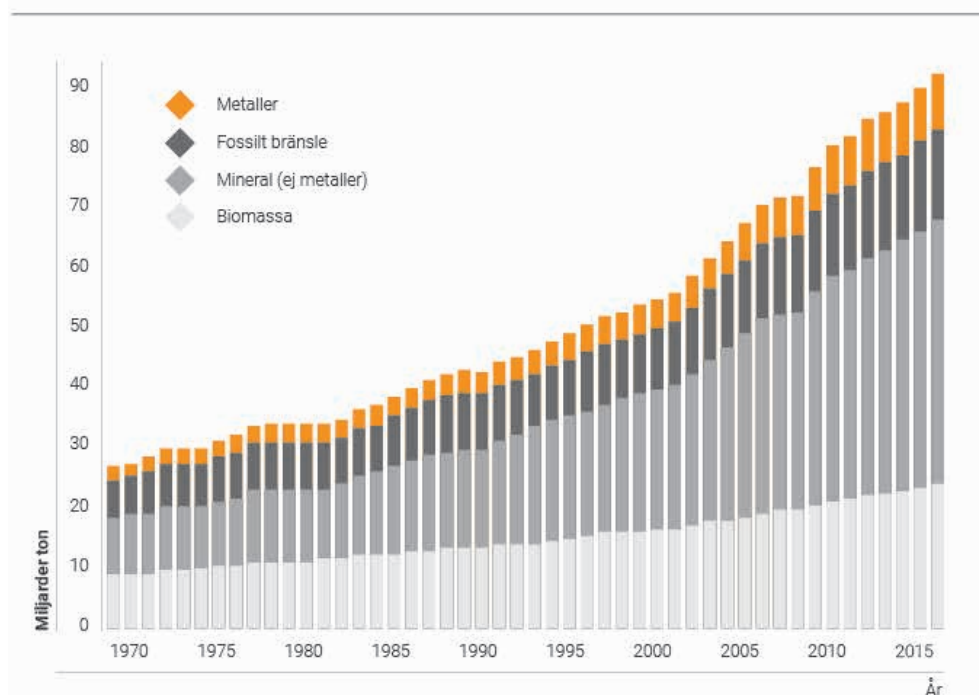
Rödlistan ger viktig information men inte nödvändigtvis en prioriteringslista över vilka arter samhället bör bevara. Många arter som inte är med på Rödlistan utför viktiga funktioner för lantbruket, för skogsbruket, eller för naturliga ekosystem, och ökar resiliensen i dessa ekosystem. Resiliens är ett mått på ekosystemets och samhällets kapacitet att klara av långvarig torka samt plötsliga störningar såsom storm, eld, översvämning och insektsangrepp. Ett resilient system har en mångfald av arter som kan bygga upp ekosystemet igen efter sådana störningar samt en adaptiv och flexibel skötsel och styrning från samhällets sida. På liknande sätt är det viktigt att det finns bin och fjärilar som kan pollinera både vilda och odlade växter och att det finns nyckelpigor och skalbaggar som kan äta upp bladlöss och andra "skadedjur". Rödlistade arter har nästan per definition alltför få individer inom arten för att på bred front kunna utföra sådana här viktiga funktioner, eller ekosystemtjänster som de ofta kallas.

Att förlita sig på enbart honungsbin för pollinering av viktiga jordbruksgrödor vore dock förödande. Dels kan honungsbin slås ut av en plötslig sjukdom, vilket händer då och då i stora delar av världen och resulterar i missväxt av viktiga grödor. En stor andel av jordens vitaminrika grödor är beroende av insekter. Vissa växter är specialiserade och behöver andra insekter än honungsbin (ibland är dessa arter rödlistade). Om vissa arter slås ut av klimatförändringar eller plötsliga störningar är det viktigt att andra arter klarar sig. Ekosystemens komplexitet medför en genuin osäkerhet om vilka arter som är viktigast. Så vare sig vi utgår från Rödlistan och människans moraliska skyldighet att bevara livets mångfald (pliktetik), eller tänker mer funktionellt och instrumentellt på vilka arter som gör störst nytta (utilitarism och annan konsekvensetik), så landar vi i samma slutsats: Det är oerhört viktigt att bevara den biologiska mångfalden. En stark biologisk mångfald, såväl på genetisk, som art- och ekosystemnivå, ökar sannolikheten för människor att kunna hantera

klimateförändringar och anpassa jord- och skogsbruk till nya förutsättningar.

Den biologiska mångfalden hotas idag framför allt av ohållbar markanvändning. Dels industriellt jord- och skogsbruk som gör landskapen tråkigt ensidiga och svåra att överleva i, dels genom att grönytor förvandlas till tätorter, industrier eller gruvor. Avskogning är ett problem i vissa länder men inte i Europa, där övergivna betesmarker snarare växer igen till skog. En ökande världsbefolkning med ökade materiella behov ställer allt högre krav på att utvinna naturresurser. Naturresursuttagen (våra materiella fotavtryck) har ökat proportionellt med BNP och förväntas fördubblas från 90 miljarder ton 2017 till 180 miljarder ton 2050 (Figur 1).

Figur 1. Den globala konsumtionen av fyra grupper naturresurser (mineral är mest sand). Kallas ofta för världens materiella fotavtryck¹.

2. Vad kan Sverige göra?

Jag deltog som en av hundratals medförfattare till den internationella forskarpanelen (The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) och dess regionala rapport för Europa och Centrala Asien (IPBES 2018). Vi fann att framför allt EU har gjort många goda ansträngningar för att genom nya regelverk bromsa förlusterna av biologisk mångfald. Vi fann också att dessa ansträngningar (institutionella drivkrafter) i stort sett har ätits upp av de ekonomiska drivkrafterna – ökad produktion, konsumtion och internationell handel. Några flödesparametrar har förbättrats (minskat), som utsläpp av koldioxid, försurande ämnen och växtnäring (kväve och fosfor). Även naturkvaliteten har förbättrats inom Sverige och EU i vissa parametrar då såväl förorening som övergödning har minskat något sedan 1990. Detta visar att miljöpolitiken har fungerat inom vissa områden. Ändå fortsätter utarmningen av den biologiska mångfalden hur vi än mäter detta. För att vända utvecklingen föreslår IPBES (2018):

Steg 1. Öka medvetenheten om problemen och möjligheterna.

Steg 2. Definiera policymål.

Steg 3. Designa styrmedel – lagstiftning, ekonomiska styrmedel, information och märkning, samt lokal samverkan.

Steg 1 är helt avgörande för att främja lösningar. Samverkan med lantbrukare och skogsägare har fördjupats under senare decennier. Tidigare kunde staten och dess länsstyrelser exproprieras mark för naturreservat utan dialog med markägaren. Idag värnar myndigheter om dialog och samverkan och inser att en ökad medvetenhet, kunskap och intresse hos markägare är avgörande för att förbättra tillståndet för den biologiska mångfalden. Konfliktytorna har därför förflyttats mot en högre grad av frivillighet, vilket debatten om den senaste Skogsutredningen (SOU 2020:73) visar.

För Steg 3 lyfter forskare fram lagstiftning, t.ex. skyddade områden och reglerad naturresursanvändning, som helt centralt samtidigt som detta behöver kombineras i stora policy-paket. Ekonomiska styrmedel handlar i regel om att korrigera för så kallade externa nyttor och kostnader. Kemiska bekämpningsmedel kan beskattas samtidigt som frivilliga naturvårdsåtgärder som lantbrukare gör kan ersättas. Information och märkning behövs för att konsumenter ska kunna fatta bättre beslut och för att gynna producenter som tar större ansvar än vad lagen kräver. **Dessa klassiska styrmedel behöver kombineras**, men ännu viktigare är att de utgår från policy-mål (Steg 2) som grundar sig i en nykter och forskarbaserad förståelse för vad som är de underliggande hoten mot biologisk mångfald idag. Så vad säger forskningen? Hur kan vi vända utvecklingen?

3. Lär av naturen och minska fotavtrycken!

Den biologiska mångfalden hotas på sikt lika mycket av den pågående klimatkrisen, som av förändringar i markanvändning och ett ökat materiellt fotavtryck. Hur vi ska lösa orsakerna ("drivkrafterna") till dessa två kriser (biologisk mångfald och klimat) har forskarsamhället blivit mer och mer överens om under senare år. Vi behöver dels lära oss naturens teknologi och utveckla naturbaserade lösningar för vattensystem, reningsverk samt regenerativt jord- och skogsbruk. Vi behöver också inspireras av vår uppfinningsrika natur och utveckla hållbara tekniska innovationer (biomimik, biomimikry)².

Utöver det behöver vi inse att dagens utvecklingsmodell är förlegad, dvs föreställningen att en högre konsumtionsnivå och BNP är bästa sättet att öka lyckan och livskvaliteten. Det som forskarsamhället pratar mer öppet om idag än för bara 5-10 år sedan är att den rådande BNP-fokuserade globala utvecklingsmodellen är ohållbar eftersom ökad BNP ökar de materiella fotavtrycken³. De flesta svenskar utgör planetens höginkomsttagare och vi behöver helt enkelt minska vår materiella konsumtion och fokusera på livskvalitet snarare än ekonomisk tillväxt, för att minska vårt materiella och ekologiska fotavtryck⁴. Resten av kapitlet utvecklar vad detta kan innebära.

4. Tre etablerade diskurser om hållbar utveckling och tillväxt

Det finns åtminstone tre etablerade sätt att diskutera eller rama in dessa frågor (tre diskurser). Det första är att behålla målet "tillväxt" men att argumentera för att vi behöver mäta det på andra sätt. Storbritanniens regering lanserade i februari 2021 Dasgupta-rapporten om den biologiska mångfaldens ekonomi. Den ansedda nationalekonomen Sir Partha Dasgupta hävdar i rapporten att BNP, som mått på ekonomisk framgång, "uppmuntrar en ohållbar ekonomisk utveckling"⁵. Istället bör välbefinnande mätas som "inclusive wealth" vilket är ett mått på naturens tillgångar och andra tillgångar i samhället (infrastruktur, utbildning, demokratiska regelverk osv.). Vi vill gärna ha tillväxt i dessa tillgångar, menar Dasgupta, speciellt naturtillgångarna såsom rent vatten, ren luft, ozonskikt, klimatstabilitet, gruvmineraler, varierade ekosystem, friska skogar, biologisk mångfald osv.

Mellan 1992 och 2014 minskade naturtillgångarna globalt med 40 procent per världsmedborgare, vilket enligt Dasgupta har gjort oss fattigare, eftersom dessa förluster bara delvis kan kompenseras av ökade tillgångar i form av infrastruktur, utbildning, osv.

*"Hur BNP
förändras bör inte vara ett mål, det
är en konsekvens
av en massa olika
beslut"*

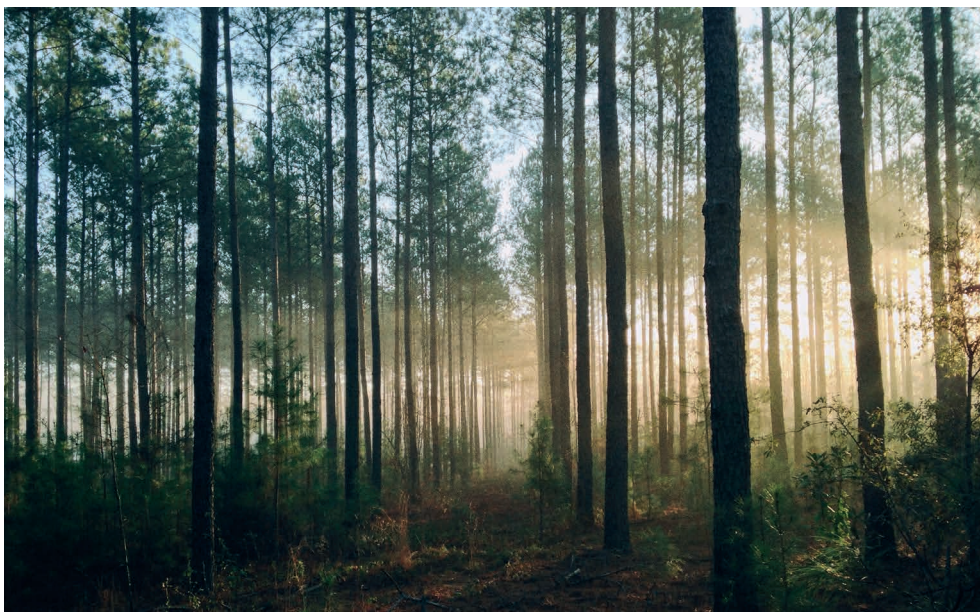
Faktum är att Nya Zeelands regering redan har utvecklat ett liknande mått som överordnat mål istället för BNP. Även EU:s naturvårdsmyndighet, European Environment Agency, har kommit fram till att vi behöver omdefiniera ordet "tillväxt". De efterfrågar ett samhälle som "konsumerar mindre och växer i andra dimensioner än de materiella"⁶.

Den andra diskursen är "Nerväxt" ("degrowth"). Här förknippas ordet tillväxt med ökad BNP och baserat på empiriska samband menar man att det är väldigt svårt att hejda utarmningen av biologisk mångfald samtidigt som BNP ökar. Ett problem med nerväxt är själva ordet. Det är ett konstigt begrepp, det innebär ju ett fortsatt fokus på BNP fast tvärtom. Som vision tror jag att nerväxt har svårt att få fäste. Däremot kan en transformation till hållbarhet mycket väl resultera i att BNP minskar, som effekt snarare än som mål. Hur BNP förändras bör inte vara ett mål, det är en konsekvens av en massa olika beslut. Ökad fritid, frihet, trygghet, jämlikhet, mindre stress, minskat utanförskap, stabilt klimat, en rik biologisk mångfald och resilienta ekosystem kan däremot vara en attraktiv vision för många medborgare, istället för att ensidigt satsa på ökade inkomster.

5. Grön tillväxt förutsätter frikoppling

Den tredje diskursen är "grön tillväxt". Liksom nerväxt tolkar man ordet tillväxt som ökad BNP, men man tror benhårt på frikoppling mellan å ena sidan BNP, vilket man önskar ska stiga, och å andra sidan miljöförstöring, dvs koldioxidutsläpp och naturresursanvändning (fotavtryck) som tillsammans orsakar klimatkris och utarmning av biologisk mångfald. BNP ska öka och miljöförstörelsen ska minska, det kallas för "absolut frikoppling", till skillnad från "relativ frikoppling" då miljöförstörelsen visserligen fortsätter öka men betydligt långsammare än vad BNP stiger. Man kan nog säga att grön (hållbar) tillväxt är den dominerande diskursen globalt idag: Detta utgör grunden för såväl de 17 Globala hållbarhetsmålen (SDGs) som EU:s politik för den gröna given (Green Deal) och Sveriges klimatlag.

Jag tror att diskussionen blir tydligare om vi definierar ordet tillväxt som ökad BNP, eftersom det är så alla regeringar använder ordet. Det finns redan ett utmärkt ord för den önskvärda aspekten av "tillväxt" och det är "utveckling". Så låt oss diskutera hållbar

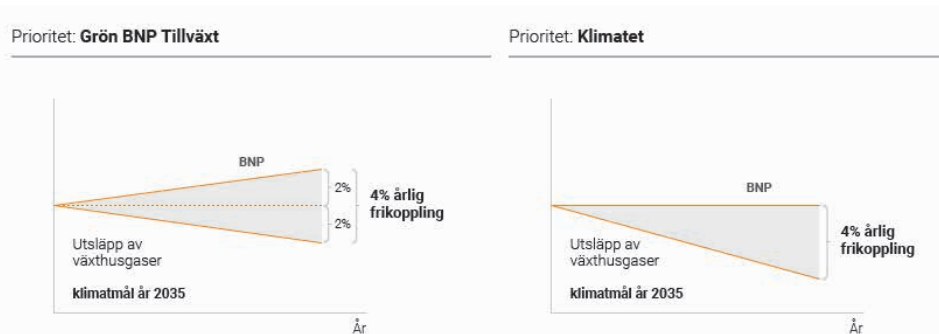
utveckling igen istället för hållbar tillväxt. Samhällsdebatten handlar ofta om huruvida det är möjligt att uppnå absolut frikoppling för koldioxidutsläppen och åtminstone relativ frikoppling för knappa naturresurser. EU:s gröna giv har som mål att det inte ska finnas några nettoutsläpp av växthusgaser år 2050 och att den ekonomiska tillväxten har frikopplats från resursförbrukningen. **Inga människor eller platser lämnas utanför denna omställning.**

Jag menar att hela frågan om (absolut) frikoppling är förlegad, eftersom den utgår från att ökad BNP är positivt, ja nästan en naturlag. Alla nationalekonomer är egentligen överens om att BNP är ett mycket trubbigt och missvisande sätt att mäta välbefinnande och livskvalitet. Det finns många indikatorer som är bättre. Sverige beslutade år 2017 om "Nya mått på välbefinnande", ett ramverk av femton indikatorer för ekonomiska, miljömässiga och sociala aspekter av livskvalitet. Men till skillnad från Nya Zeeland fokuserar regeringen och massmedia helt på BNP.

Att FN och världens regeringar inte har kunnat enas om bättre välfärdsåtgärder är inget mindre än en intellektuell härdsåtgärde. Ett låginkomstland i Afrika eller Asien kan inte uppnå de första sju hållbarhetsmålen (ingen fattigdom, ingen hunger, hälsa, utbildning, jämställdhet, rent vatten och ren energi) utan att BNP kraftigt stiger. Mål 8, ökad BNP, är därför ett helt överflödigt mål. För höginkomstländer är utmaningen snarare att minska fotavtrycket och då kan BNP-målet tvärtom vara kontraproduktivt. Om Sverige skulle minska flygandet och detta delvis ersattes av billigare tågresor, skulle resesektorns bidrag till BNP faktiskt minska, om allt annat är lika.

6. Fokusera på hållbarhetstransformation

Jag förordar en fjärde diskurs som kallas **"a-growth"**, där "a" har samma betydelse som i asexuell eller agnostisk. Det innebär att vi slappnar av och inte bryr oss om BNP ökar eller minskar någon procent. Vi bör undvika att BNP förändras snabbt för det orsakar antingen en depression eller kraftigt ökad miljöförstöring. Målet för ekonomin, och den ekonomiska politiken, bör istället vara att främja en snabb och rättvis transformation av samhället så att de hållbara delarna av ekonomin (av BNP) växer *samtidigt* som de ohållbara delarna av BNP kan fasas ut, under ordnade former. Om BNP totalt sett ökar eller minskar ett par

Figur 2. Paris-målen kräver att Sverige minskar koldioxidutsläppen med minst sju procent årligen. På kort sikt och med optimistiska antaganden om klimatpolitiken kan fyra procents årlig frikoppling uppnås (skillnad mellan kurvorna). Denna effektiviseringsvinst kan antingen tas ut som ökad BNP eller minskade utsläpp, eller en blandning av detta, givet att scenarierna innebär lika stor satsning på teknik och klimatomställning⁹.

procent under transformationen är inte så viktigt. Vi får gröna jobb och skatteintäkter när vi investerar i hållbarhet. Men för naturen och klimatet är det viktigast att vi snabbt fasar ut ohållbara aktiviteter. Bägge saker är lika viktiga för en transformation till ett hållbart fossilfritt välfärdssamhälle.

En tillväxtoberoende hållbarhetstransformation är precis vad forskarsamhället förordar. 2019 publicerades den globala rapporten från IPBES. Slutsatserna var ovanligt tydliga för att vara en konsensus-rapport:

- Vi behöver enas om nya mål och en ny vision för en hållbar livskvalitet.
- Vi behöver minska materiell konsumtion och avfallsproduktion.
- Vi behöver styra bort från dagens begränsade paradigm av ekonomisk tillväxt.

En transformation är mer långtgående än en teknisk omställning av t.ex. energisektorn. IPBES (2019) definierar transformation som en "fundamental, systemisk omorganisation av teknologiska, ekonomiska och sociala faktorer, inklusive paradigm, mål och värden"⁷. Det låter väldigt radikalt och det är precis vad det är. Låt oss undersöka vad detta kan innebära för de olika diskurserna som nämnts ovan.

7. Rekyleffekternas avgörande betydelse

Den dominerande diskursen, Grön tillväxt, vill skapa gröna jobb och investera mycket så att BNP ökar och utsläppen minskar. För att nå mål om fossilfrihet krävs en omfattande effektivisering, dvs en kraftig minskning av utsläppen per kg stål eller per BNP-krona. Ju mer BNP ökar, desto större andel av effektiviseringsvinsten äts upp (Figur 2).

Den ekonomiska logiken är känd sedan över hundra år och kallas för rekyleffekten. Den energi och de naturresurser som man sparar när man effektiviserar produktionen hittar nya användningsområden. Antingen tillverkas helt enkelt mer av samma produkter eller så tillverkar man större och mer materialkrävande produkter. Om konkurrensen fungerar så leder effektivisering till att produkterna blir billigare. Konsumenterna får helt enkelt mer pengar över till annan konsumtion, t.ex. fler flygresor. Dessa direkta och indirekta rekyleffekter kan till och med resultera i att mer energi och naturresurser används trots en effektivisering. Detta kallas för Jevons paradox.

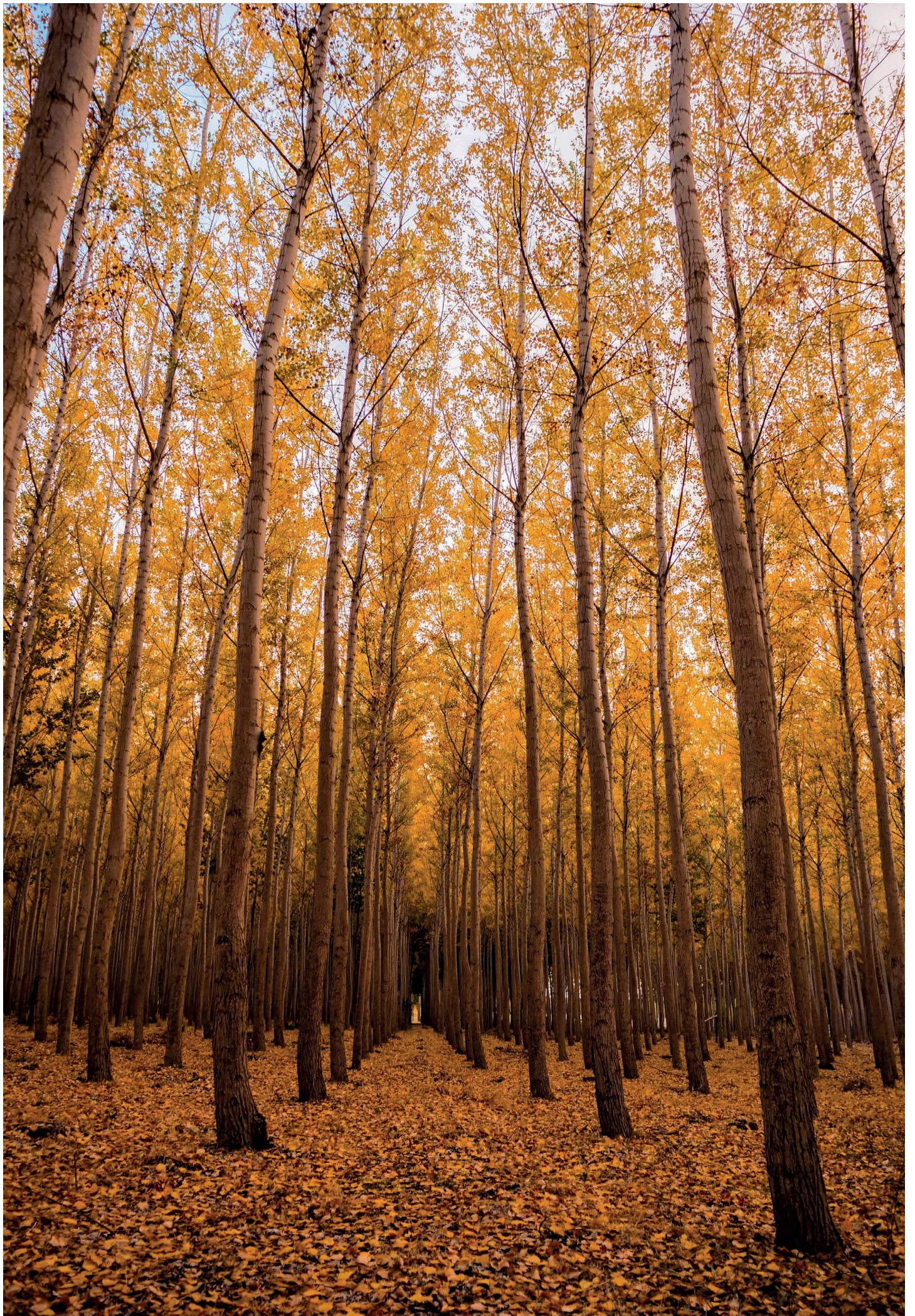
Observera logiken här: Rekyleffekterna är egentligen inte alls önskvärda, eftersom vi människor hoppas och tror att effektivisering är vägen till att rädda klimatet och den biologiska mångfalden. Men utan rekyleffekter kommer effektivisering (i energi,

naturresurser och arbetstid) att leda till att det går åt mindre resurser: BNP minskar och människor kan arbeta mindre. Om detta anses önskvärt så har vi ingen konflikt. Då kan vi prioritera *både* att rädda klimatet och den biologiska mångfalden samtidigt som vi får mer tid över till annat än att arbeta. Men om ökad BNP är ett överordnat politiskt mål, vilket det är idag, då behöver vi välkomna rekyleffekterna, så att kanske halva effektiviseringen tas ut i form av ökad BNP (vänstra delen i Figur 2). Men då når vi inte Parismålen för klimatet och våra ekologiska fotavtryck blir fortsatt stora.

Här finns inget rätt eller fel, det handlar om värderingar och prioriteringar. Forskningen kan bara visa konsekvenserna av olika politiska beslut för beslutsfattare och väljare. Om vi prioriterar klimat och natur så kanske BNP lunkar vidare på en stabil nivå, eller till och med sjunker om vi lyckas effektivisera väldigt mycket. Då kan nerväxt bli en konsekvens av en tuff klimatpolitik, inte ett mål att sträva efter. Detta ställer stora krav på fördelning av arbetstid och inkomst. Ekonomi är ett viktigt redskap (medel) för att nå verkliga mål. Teknisk utveckling är nödvändigt men äts upp av rekyleffekter om vi inte lyckas stoppa dessa effekter med hjälp av skatter och förbud.

SVERIGE BÖR:

- Minska sin materiella konsumtion om vi önskar att planeten ska fortsätta ge oss livsmedel och annat som vi behöver. Det ökade materiella fotavtrycket (den totala naturresursanvändningen) hotar den biologiska mångfalden.
- Implementera skonsammare metoder inom jord- och skogsbruk. Då kan fler ekosystemtjänster frodas vilket ger hållbara arbetstillfällen. Ny forskning visar att detta kan kombineras med genuin ekonomisk tillväxt, om vi mäter ekonomisk tillväxt mer förnuftigt än som BNP.
- Adoptera regelverk som främjar livskvalitet istället för en allt högre materiell konsumtion. Teknisk utveckling är nödvändigt men äts upp av rekyleffekter om vi inte lyckas få till de reflerna och lagarna.

Krig som global utmaning

TOMAS KÅBERGER

Teknisk utveckling tillsammans med kapprustningens politiska och ekonomiska mekanismer gjorde att krig under 1900-talet blev ett hot mot mänskligheten, inte bara ett elände för de direkt berörda. Risken för väpnade konflikter har under 2000-talet ökat genom att de ekonomiska drivkrafterna tillåtit växa bortom vapenindustrin för att också beröra själva krigföringen.

Massförstörelsetekniken har gått långt.

1900-talets hade två krig, som kallades världskrig, även om de i huvudsak berörde Europa och Asien. Därefter följde en period av kapprustning och "kallt krig" där konflikten mellan stormakterna ibland innebar verkliga, lokala krig där de krigande fick stöd av supermakterna.

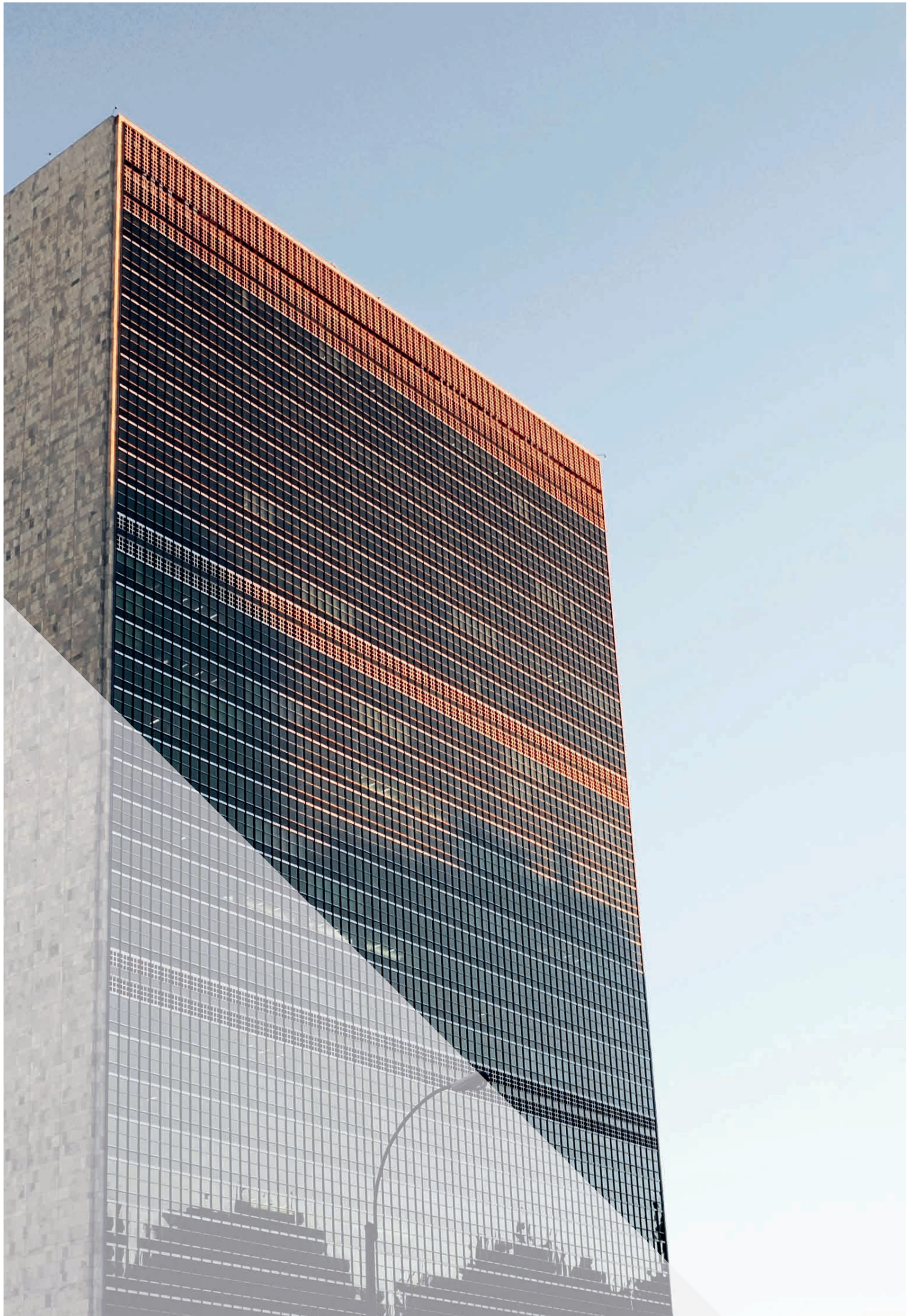
Under 1900-talet hade detta "kalla krig" mellan Sovjetunionen och denna unions allierade å den ena sidan, och USA och deras allierade å den andra gjort risken för ett förödande kärnvapenkrig uppenbar. Man hade under en period uppfattat det som stabiliserande att man skapat en situation där båda parter i konflikten visste att oavsett vem som startade ett kärnvapenkrig skulle den andra parten kunna förgöra den som startat kriget så att båda parter skulle förödas. Denna situation beskrevs med termen "Mutual Assured Destruction" med den talande förkortningen MAD.

Konsekvenserna av ett stort kärnvapenkrig skulle dock inte bara leda till att de engagerade supermakterna förstörde varandra. En sådan utväxling av kärnvapen skulle leda till direkt dödande och förstörelse, följda av långsiktigt lidande på grund av radioaktiva föroreningar. Men man såg också en risk att de partiklar som fördes upp i atmosfären av detonationerna och de efterföljande bränderna under flera år skulle reflektera solenergi i sådan omfattning att världen skulle drabbas av en **långvarig "kärnvapenvinter" som slog ut livsmedelsproduktion** i hela världen¹.

Terrorbalansen mellan supermakterna var inte så stabil som man kunde tro. Även kärnvapen eller hela kärnvapenländer kan hamna under galningars kontroll. Det uppmärksammades på 1960-talet i filmen "Dr. Strangelove" och illustreras enligt en del av valet av några senare politiska ledare och presidenter.

En annan fråga som under 1980-talet fick stor uppmärksamhet var risken för att en utväxling av kärnvapen mellan supermakterna skulle starta av misstag². Detta skulle kunna ske genom att signaler från de militära övervakningssystemen tolkades fel av människor, att de tolkades fel av datorprogram eller att de helt enkelt var felaktiga signaler.

Risken illustrerades av en episod som ska ha ägt rum 26 september 1983. Det kalla kriget var extra spännande eftersom ett koreanskt plan med en amerikansk kongressledamot ombord hade skjutits ner av Sovjet sedan det hamnat i sovjetiskt luftrum några veckor tidigare.

Överstelöjtnant Stanislav Petrov fick larm om att USA avfyrat missiler mot Sovjet. Petrov tvekade, och väntade med att skicka informationen vidare för beslut om att en sovjetisk motattack skulle kunna starta. Efter 23 minuter ska det ha visat sig att signalerna inte skapats av missiler utan av ett ovanligt väderfenomen.

Genom att inte skicka larmet vidare bröt han mot de instruktioner han hade. Många ser det som att han därmed räddade världen³.

Risken ökar med tidsstress. På 1980-talet såg man hur denna stress ökade genom att supermakterna placerade avfyrningsramper allt närmare varandra. Tiden från det att man kunde upptäcka ett anfall till dess man måste fatta beslut om vedergällning blev så kort att man inte skulle ha tid för den sorts mänsklig överprövning av information som i historien om Stanislav Petrov räddade världen från en kärnvapenutväxling. Många trodde att man var tvungna att låta automatiska system sköta både detekteringen av fiendliga anfall och beslutet att vedergälla. Med den sorts humor som då florerade talade man om "Destruction Entrusted Automatic Devices", DEAD⁴.

Terrorbalansen som upprätthöll MAD-doktrinen underminerades också av andra utvecklingslinjer. Idéer om att utveckla teknik för att skjuta ner kärnvapenmissiler kunde beskrivas som ett sätt att försvara sig mot kärnvapenangrepp. Men om man trodde sig kunna skjuta ner inkommande missiler skulle detta också skapa förutsättningar för att först angripa fienden med kärnvapen och sedan undgå vedergällningen. Visioner om sådana strålvapen, ray-guns, formulerades 1983 av en amerikansk president vars namn uttalades så. Eftersom dessa vapen skulle kunna bli effektiva om de placerades på satelliter kallades visionen också ett "Star Wars program", även om det officiella namnet var "The Strategic Defense Initiative"⁵.

Med denna potentiella försvarskapacitet kunde man börja fundera på hur kärnvapen faktiskt skulle kunna användas för att vinna ett stort krig. Utveckling av mindre kärnvapen, kallade "taktiska" kärnvapen, neutronbomber konstruerade för att döda människor utan att skada fysiska resurser, sätt att använda kärnvapen för att ge maximal elektromagnetisk puls för att slå ut elektriska utrustning osv. Med sedvanlig distans betecknades dessa idéer om att använda kärnvapen för att vinna krig med "Nuclear Utilisation Theories and Strategies", NUTS.

För att undgå att blir besegrade i ett kärnvapenkrig har supermakterna utvecklat vapen som är svårare att stoppa. Från inledande satsningar på många styrbara stridsspetsar från varje missil har man gått över till snabbare vapen som kan manövreras för att undgå motvapen⁶. Men detta leder samtidigt till att tidsstressen blir större och att drivkrafterna för att automatisera vedergällningen ökar.

För att kunna försvara sig mot dessa snabba vapenbärare räcker inte mekaniska vapen, alltså missiler som skjuts mot inkommande missiler. För att skjuta ner snabba manövrerbara missiler utvecklar man strålvapen. Dessa strålvapen behöver drivas med hög elektrisk effekt och för det ändamålet utvecklar man små, flyttbara kärnreaktorer⁷. Sådana reaktorer kommer i sin tur att skapa nya säkerhetsproblem eftersom de utgör intressant byte för terrorister och de kan potentiellt stjälas av grupper eller länder som vill komma över material för kärnvapen eller radiologiska vapen.

Konsekvenserna av ett stort kärnvapenkrig är svåra att förutse, men en sammanfattning som är svår att säga emot är att ett globalt kärnvapenkrig skulle döda en miljard människor

³ I Termen fick politiskt genomslag i vittnesmålet av Daniel Dudney inför USAs 98e kongress om rymdvapen i april och maj 1983⁴.

– eller en tiopotens mer eller mindre.

De minskade tidsramarna och den medföljande stress i krigets beslutsfattande är en orsak att beslut överläts åt maskiner. Men krig på distans har utvecklats av andra skäl också.

Mer robotiserade krig

I en sin bok "Men against fire. The Problem of Battle Command"⁸ etablerade L.A. Marschall uppfattningen att många soldater faktiskt inte sköt mot fienden eller inte sköt alls. Omotiverade, krigströtta soldater vill varken döda andra eller riskera sina egna liv. En lösning på detta är att använda mer asymmetriska vapen-teknologier. Fjärrstyrda flygande drönare har varit i flitigt bruk i USAs krig mot dem man klassar som terrorister i världen. Israel påstås ha använd en fjärrstyrd bil med kulspruta för att döda en iransk kärnforskare⁹.

Dessa teknologier innebär att den som dödar andra inte själv löper den risk som det innebär att ge sig in i en strid mot fienden, och därför kan beslut fattas mera lättvindigt.

En annan vapentechnisk utveckling är att helt **överlåta dödandet** av individer åt robotar. När man i kärnvapensammanhang talat om att överlåta beslut åt datorer var risken för katastrofala misslyckanden stor och det fanns ett stort motstånd. När man talar om att låta robotar besluta att döda individer ses det mer som en modern form av truppmina – minor är ju också vapen som själva beslutar att skada människor.

En skillnad är att minor dödar fiender som aktivt ger sig in i ett minerat område. Moderna robotar kan invadera, söka upp och döda utvalda individer¹⁰. Det kan vara politiska ledare eller grupper vars ansikten samlats från politiska grupper som använder sociala medier.

Det är svårt att bevisa användning av självstyrande dödliga vapen, men det ryktas att Turkiet använt ett sådant för att jaga och döda flyende soldater i Libyen¹¹. Tidigare har krig setts som en batalj mellan hjältemodiga soldater som riskerade sina liv för friheten genom att slåss mot fiender. Motivet måste vara starkt för att man ska sätta sitt liv på spel.

För att starta ett krig med robotar, fjärrstyrda eller autonoma, behöver inte motiven vara lika starka. Man tar ingen stor risk att själv dödas.

Dödande utfört av robotar kan ske utan att det går att fastställa vem som egentligen står bakom. Därmed riskerar vi att robotar används för att starta våldsamma konflikter, där den som vill starta krig kan använda robotar på sådant sätt att andra får skulden.

Företags krigsvinster

Kaprustningen har sedan länge stimulerats av vapenindustrins ekonomiska vinstintresse. Den framgångsrike generalen och senare presidenten Eisenhower varnade i sitt avskedstal som president för den makt vapenindustrin skaffat sig i USA¹².

Men det var länge en viktig princip att beväpnade soldater skulle vara i statens tjänst, tjäna sitt land och friheten till inte vara legosoldater som slogs för den som betalade bäst.

Under de senaste decennierna har allt fler länder övergivit idén om värnpliktiga soldater som bas för sina krigsmakter. I vissa fall med hänvisning till den vapentechniska utvecklingen eller ekonomiska argument, har man istället bildat yrkesarméer.

Man kan nu se hur detta bidragit till att sådana nationellt utbildade yrkessoldater gått över till privata säkerhetsföretag som sedan anlitas av länder eller företag för beväpnade, militära uppdrag. Därmed har staterna inte längre monopol på att bedriva välbeväpnat, krigsliknande våld.

Dessa ekonomiskt motiverade soldater har fått allt viktigare roller i krig som förs utanför det krigförande landets territorium och där det är svårt att motivera soldater med äran att försvara sitt land. Det mest ökända exemplet hette tidigare Blackwater, som sedan deras rykte blev dåligt har bytt namn flera gånger. De marknadsför sig nu med att "Vi åker dit andra inte åker och gör det andra inte kan"¹³.

Det finns nu inte bara legosoldater i världen, utan även militära bemanningsföretag. Det innebär att militär makt lätt kan köpas för pengar. Men det innebär också att det finns ägare till dessa företag som har ett ekonomiskt intresse av att orsaka krig, inte bara upprustning. Sådant vinstintresse av att starta väpnade konflikter, tillsammans med svårigheten att fastställa vem som arrangerat en drönarattack är farlig.

Lösningar som inte bidrar till problemet

För att bryta de destruktiva politiska mönstren kan man försöka tillämpa en nationell version av det som kallas Kants kategoriska imperativ¹⁴: Länder bör organisera sitt försvar, sin militär och sin beväpning så som man skulle vilja att alla andra länder organiserade sina.

Tankeexperiment i den riktningen kan leda till slutsatsen att man kan göra stora ansträngningar för att minska landets sårbarhet mot alla typer av angrepp, men undvika vapensystem som ger angreppsförmåga.

Sådana tankeexperiment kan också leda till att man skulle undvika att använda legosoldater och därmed också minimera en stående yrkesmilitär och istället förlita sig på ett värnpliktsförsvar. Man skulle satsa på en beväpning och strategi som maximalt tjänade syftet som att hindra fiender från att ockupera, styra eller tvinga åtgärder i det egna landet och som gjorde en ockupation svår att upprätthålla.

Samtidigt skulle krigsmaktens förmåga att agera utanför det egna territoriet tydligt minimeras. Det skulle kunna innebära att man undviker flygvapen, men bygger förmåga att försvara sig mot flygangrepp.

Man skulle, med detta tankesätt kunna samarbeta mellan alla länder i vapenteknisk utveckling som syftar till att skapa vapensystem som alla skulle vinna på att alla hade i sina försvarsmakter; Vapen som inte lämpade sig för angrepp men stärker försvarsförmågan och därmed stabiliserade och minskade risken för krig.

Försöken att undvika kapprustningens potentiella kärnvapenkatastrof har pågått länge. Ett framsteg var när man 1968 skrev under det s.k. icke-spridningsavtalet, enligt vilket länder som inte har kärnvapen åtar sig att inte skaffa sådana mot att de får tillgång till reaktorteknik för energiändamål och att de som har kärnvapen lovar att avveckla dessa.

Problemet har varit att den civila användningen av kärnenergi ger tillgång till kompetens, utrustning och material som också kan användas för tillverkning av kärnvapen. Det innebär att länder med civila kärnreaktorer också har förmåga att skaffa kärnvapen, vilket bidragit till att de som redan har kärnvapen har varit ovilliga att avveckla sina, trots åtagandet i icke-spridningsavtalet. I en rapport från bl.a. CIA och försvarsdepartementet i USA¹⁵ beskrivs Sverige, tillsammans med Tyskland och Japan, som ett land som snabbt skulle kunna skaffa kärnvapen (sid 12) och senare beskrivs S-37 Viggen som ett flygplan som kan användas för att leverera atombomber.

De senaste årens utveckling av billig sol- och vindenergi har dock gjort att ny, civil kärnenergi inte längre kan motiveras med ekonomiska argument. Det kommer därför att vara svårare att dölja kärnvapenutveckling i energiprojekt. Det har blivit möjligt att helt förbjuda kärnvapen så som man tidigare kunnat förbjuda biologiska och kemiska vapen, genom en FN-konvention som röstades igenom 2017¹⁶. De stora kärnvapenländerna har dock inte visat intresse av att ratificera denna konvention. Inte heller Sverige.

SVERIGE BÖR:

- Inte kommersialisera verksamhet som använder våld.
- Kunna utveckla försvarssystem som är stabiliserande genom att stärka motståndskraften utan att hota andra.
- Ge aktivt stöd till internationella rustningsbegränsande konventioner.

Globala resurser – gränser för tillväxten

ANDERS WIJKMAN

“Nature makes human development possible but our relentless demand for the earth’s resources is accelerating extinction rates and devastating the world’s ecosystems.”

– Yoyce Msuya, Deputy Executive Director, UNEP.

Nästa år är det 50 år sedan publiceringen av Romklubbens rapport "Limits to Growth". Rapporten var en skarp kritik av föreställningen om den materiella tillväxten som evig förutspådde växande problem som en konsekvens av snabbt växande befolkningar och ekonomier.

Prognosen var att världsekonomin skulle stå inför risken av en kollaps i ett 50-100-årsperspektiv – som en följd av tilltagande resursknapphet, ökande volymer avfall och föroreningar samt överutnyttjande av vitala ekosystem.

Limits-rapporten blev hårt kritiserad, inte minst av konventionella ekonomer. Enligt dem skulle innovationer och ny teknik lösa eventuellt uppkommande problem och begränsningar. Alternativt finns alltid möjligheten till substitution.

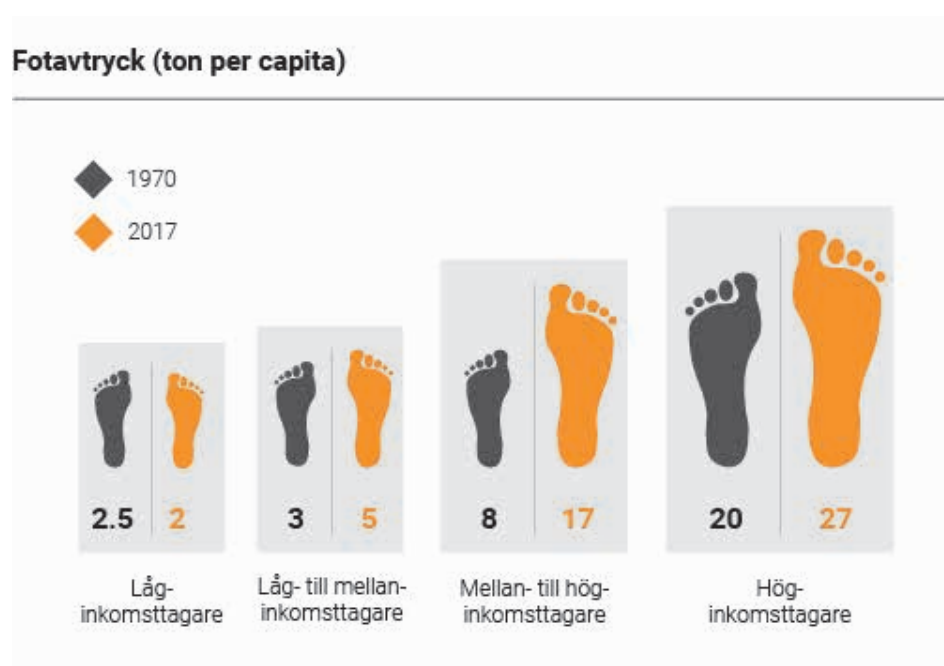
Problemet är bara att medan det går bra att byta olika material mot varandra – som tex trä mot stål eller plast – så är det radikalt annorlunda med möjligheterna att ersätta naturens tjänster. Aldrig **så mycket pengar kan inte ersätta utrotade arter, en skogs rening av luft och vatten eller återskapa ett stabilt klimat.**

Under de femtio år som gått sedan Romklubbsrapporten har resursutnyttjandet i världen mångdubblats. Materialanvändningen har ökat från 27 miljarder ton 1970 till 92 miljarder ton 2017¹. Om ingenting radikalt görs kommer volymen att minst fördubblas till 2060. Konsekvenserna för klimatet, viktiga ekosystem och den biologiska mångfalden skulle vara förödande. International Resource Panel gör bedömningen att redan dagens utvinning och produktion av material, bränslen och mat ger upphov till 50 procent av de globala CO2-utsläppen och hela 90 procent av förlusten av biologisk mångfald.

Förhoppningen tycks nu stå till att ökad resurseffektivitet och en övergång till en cirkulär ekonomi ska rädda situationen. Målet är att en frikoppling (decoupling) av den ekonomiska aktiviteten från resursanvändningen ska leda till den konventionella tillväxten kan fortsätta långt in i framtiden. Förutsättningarna för detta är dock starkt begränsade. Viss frikoppling har skett och sker genom effektivare teknik, men **vinsterna äts som regel upp av ökad tillväxt i ekonomin och av s. k. rekyleffekter.**

När ett system blir mer produktivt – som att material används mera effektivt - frigörs resurser som regelmässigt används någonstans i ekonomin och i flertalet fall ökar efterfrågan på material. Produktivitetsökningen är i själva verket en viktig del av tillväxten i ekonomin.

Cirkulära materialflöden - där olika material används om och om igen - är naturligtvis ett steg i rätt riktning och skulle minska efterfrågan på jungfruliga material. Men det är inget universalmedel. Dels förlorar materialen alltid i kvalitet. Vissa material - som plast - kan bara cirkuleras ett par, tre gånger. Dels krävs det ofta stora mängder energi för att göra cirkulära flöden möjliga. Slutligen är det många material, exempelvis byggkonstruktioner, som bara kan bli cirkulära på mycket lång sikt.

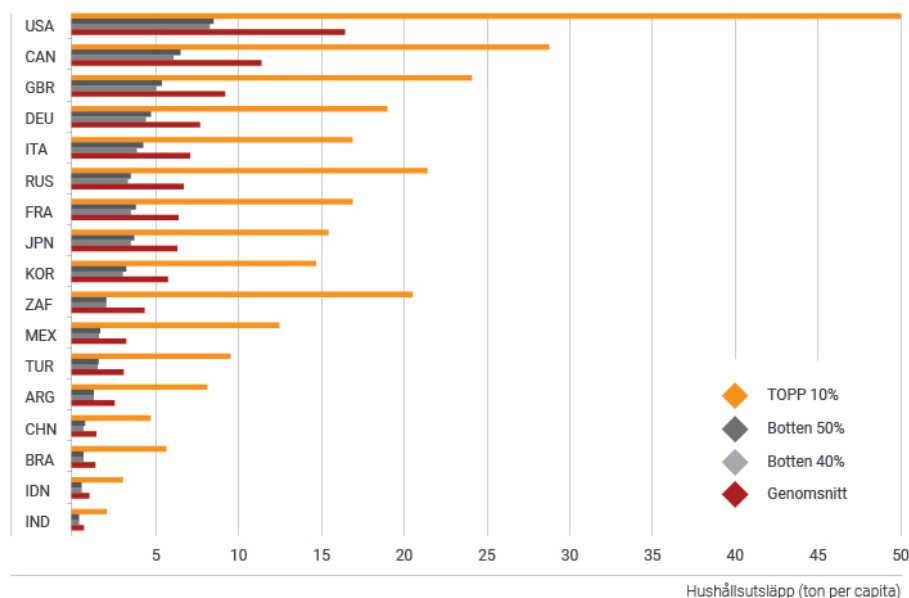
Den bistra sanningen är att användningen av naturresurser rent generellt inte kan fortsätta öka år efter år. Den måste plana ut. Annars finns det ingen möjlighet att klara välbefinnandet för på sikt 9-10 miljarder människor - kanske fler - inom planetens gränser. Utmaningen är att utplaningen måste ske samtidigt som både energi- och materialanvändningen i låginkomstländerna kraftigt ökar. Det är enda chansen för dessa länders befolkningar att tillägna sig en hygglig levnadsstandard. Ojämligheten i materialanvändningen är idag skriande idag. Bilden från GRO 2019 illustrerar situationen väl:

Kurvan över materialkonsumtionen motsvaras av en annan kurva som återger utsläppen av växthusgaser, fördelat på olika inkomstgrupper. Den är precis lika skev. Genom att dem av oss med höga inkomster svarar för en oproportionerligt stor andel av utsläppen:

Black
Friday
Sale

Livsstilskonsumtion per capita - utsläpp G20-länder (ur tillgänglig data)

Konklusionen är given: en omfördelning av materiella resurser mellan rika och fattiga länder och mellan rika och fattiga människor.

En övergång till en långt resurseffektivare ekonomi – från linjära till cirkulära materialflöden – är en nödvändig del av omställningen. Men den måste **kombineras med begränsningar i den materiella konsumtionen hos den rika delen av världens befolkning**. Köpkraften kan omöjligt fortsätta att öka och som idag primärt styras mot konsumtion av varor och tjänster som är energi- och materialkrävande.

Den här diskussionen vill få politiker befatta sig med. Den kommer att upplevas som en inskränkning både i friheten och äganderätten. Och visst är den obekväm. Kakan är mycket enklare att dela om den hela tiden växer. Men, som jag försökt visa, finns det gränser för tillväxten.

Det är egentligen bara genom intelligent utnyttjande av solenergin och fotosyntesen som resursutrymmet reellt kan ökas. Men även för att detta ska vara möjligt måste materialanvändningen i stort hållas tillbaka.

Det minsta vi kan göra är att väcka frågan. Covid-19 har visat hur beroende vi människor är av varandra och detta oavsett i vilket land vi bor i. Det ömsesidiga beroendet är lika stort när det gäller förvaltningen av naturresurserna på planeten. Överkonsumtion av vissa går sist och slutligen ut över oss alla. En internationell konvention med regler för användningen av naturresurserna i världen må kännas avlägsen. Icke desto mindre är den helt nödvändig om vi vill slå vakt om och värna det livsuppehållande systemet.

Hela denna problematik måste tacklas i internationella fora. Men ingenting lär hända om inte enskilda länder går före och visar vägen. Här några förslag för svenska politiker att överväga:

- En skattereform där beskattningen steg för steg läggs över på förbrukningen av naturresurser samtidigt som skatten på arbete sänks vore ett drömscenario. Resursskatten bör tas ut i konsumtionsledet med hänsyn till konkurrenskraften.
- Ett annat förslag vore att kraftigt höja skatten på koldioxid och dela ut skatteintäkterna likformigt bland medborgarna. Då blir kostnaderna totalt sett för individer med höga utsläpp avsevärda.
- Ytterligare ett förslag – med fokus på att stötta människor med låg levnadsstandard – vore att skapa en fond där alla medborgare ges en andel som berättigar till utdelning varje år. Fonden skulle byggas upp med avgifter på utnyttjandet av olika typer av allmänningar, som t.ex. utsläpp som skadar atmosfären, storskalig exploatering av mineraler eller marina resurser, snabb värdestegring på mark och fastigheter i attraktiva lägen och där samhällets investeringar varit avgörande eller IT-företag som gynnas av stora och ökande intäkter genom affärsmodeller som utnyttjar medborgarnas data gratis.

SVERIGE BÖR:

- Sänka skatten på arbete radikalt och ersätt den med en skatt på utnyttjande av naturen.
- Höja CO2-skatten rejält och dela ut skatteintäkterna likformigt till alla medborgare, dvs alla får ett lika stort belopp ("fee and dividend").
- Lägga en avgift på utnyttjande av allmänningar, som utsläpp av växthusgaser, exploatering av mineraler, värdestegring på mark där samhällets investeringar ligger bakom värdeökningen, IT-företagens gratis utnyttjande av medborgarnas data m.m. och dela ut intäkterna likformigt till medborgarna ("dividend").

Antibiotikaresistens – ett globalt hälsohot som behöver mer samarbete

TOBIAS ALFVÉN

Genom världshistorien har infektioner varit ett stort hälsoproblem och en mycket vanlig dödsorsak. Ett enkelt sår kan bli infekterat och i värsta fall leda till blodförgiftning. En förlossning kan leda till barnsängsfeber. Innan vi hade tillgång till antibiotika fanns det inte mycket att göra, ibland gick det bra men ofta inte.

Allt ändrades den dag 1928 då Alexander Fleming, en skotsk läkare och forskare, kom tillbaka från en semester och upptäckte att en av de bakterieodlingar han glömt att diska hade infekterats av mögelsvampar och att de ytor där mögelsvamparna växte inte hade någon tillväxt av bakterier. Forskare och nyfiken som han var insåg Alexander att han upptäckt något viktigt och visade att mögelsvampen *Penicillium notatum* kunde döda de bakterier som var i närheten. Tillsammans med andra forskare fortsatte de arbetet med att rena fram penicillin, världens första antibiotika, och 1941 kunde det börja användas i större skala. Efter det har man upptäckt och utvecklat en mängd nya antibiotika och många av de infektionssjukdomar som tidigare skadat och dödat så många människor kunde nu behandlas¹. Den moderna sjukvården var född.

Ofta sägs det att upptäckten var en slump och att vem som helst hade kunnat upptäcka penicillinet. Jag tror dock att de flesta av oss bara hade diskat av de glömda bakterieodlingarna, och således diskat undan en av mänsklighetens viktigaste upptäckter. Det krävs kunskap och nyfikenhet för att upptäcka något nytt, och i de allra flesta fall krävs det samarbete.

Antibiotika började användas allt mer, både till människor och djur. Och snart trodde många, både läkare och lekmän, att antibiotika var bra mot nästan allt, vilket har lett till en stor överanvändning. Vissa bakterier är naturligt motståndskraftiga mot vissa antibiotika. Vid behandling överlever då de bakterier som tål antibiotikan, och det leder till att resistent bakterier selekteras fram. I bakteriens arvs massa sker också spontana förändringar, mutationer, som kan leda till att de blir motståndskraftiga mot de antibiotika de utsätts för. Bakterier kan dessutom sprida antibiotikaresistens genom att byta resistensgener med varandra. Behandlas infektionen under en lång tid, i för låga doser eller upprepade gånger ökar risken för resistens. Ju mer vi använder antibiotika, desto större är risken att fler bakterier utvecklar antibiotikaresistens.

Antibiotikaresistens är **ett allvarligt och växande folkhälsoproblem** både i Sverige och i världen. Modern sjukvård är beroende av effektiva antibiotika. Många av de sjukdomar, såsom lunginflammationer, urinvägsinfektioner eller sårinfektioner, som vi idag i de flesta fall ser som banala, skulle återigen bli dödliga hot. Utan antibiotika skulle vi inte heller

*"Idag
ges 80 procent av
all antibiotika i världen till djur,
ofta även till friska djur,
för att öka deras
tillväxt"*

kunna genomföra exempelvis cancerbehandlingar, transplantationer eller särskilt många operationer, eftersom de innebär en ökad infektionsrisk.

Redan idag dör minst 700 000 människor i världen varje år på grund av läkemedelsresistenta sjukdomar¹. I denna siffra ingår 230 000 människor som dör på grund av multiresistent tuberkulos². I en uppmärksam rapport från 2016 uppskattas att läkemedelsresistenta sjukdomar kan orsaka tio miljoner dödsfall varje år 2050, och att dess effekter på ekonomin kan vara lika katastrofala som den globala finanskrisen 2008-2009³.

Att få upp denna fråga, som länge kallades **"den tysta pandemin"** på den internationella agendan har tagit tid. Arbetet har dock successivt utvecklats och 2016 hade FN ett högnivåmöte om antibiotikaresistens och en arbetsgrupp tillsattes. I slutrapporten 2019 ges en rad rekommendationer om hur antibiotikaresistensproblematiken bör hanteras globalt. Ett konkret utfall av rapporten är att det har skapats en Global Leaders Group (GLG) on Antimicrobial Resistance för att fortsätta driva frågan på global nivå. Sveriges socialminister, Lena Hallengren, sitter med i denna grupp.

Vi måste således se till att antibiotika används ansvarsfullt, d.v.s. bara när det faktiskt behövs, och att vi använder "rätt" antibiotika vid "rätt" tillfälle, det gäller både för människor och djur. Idag ges cirka 80 procent av all antibiotika i världen till djur, ofta även till friska djur, för att öka deras tillväxt⁴. Antibiotikaresistenta bakterier kan överföras mellan människor, men också via djur. Det preventiva arbetet med vårdhygien och hygienrutiner i samhället som förebygger infektioner och smittspridning både bland människor och djur är en grundbult i arbetet. Parallellt med arbetet att bevara effektiviteten hos befintliga antibiotika

¹ I denna text använder jag uttrycket antibiotikaresistens då det är det gängse och mest använda uttrycket i Sverige. Vi bör dock också se hela spektret av 'antimikrobiell resistens', då resistensutveckling inte bara är ett problem för antibiotika som används mot bakterier, utan också för läkemedel som används mot virus, svampar och parasiter⁵.

behövs forskning för att utveckla antibiotika med nya verkningsmekanismer, och även förbättrad diagnostik, så att vi blir bättre på att avgöra när antibiotika behövs.

Sverige har arbetat aktivt med frågan länge och har bland annat varit pådrivande för ett ansvarsfullt antibiotikaanvändande. En viktig och tidig insats var bildandet av det nationella nätverket Samverkan mot antibiotikaresistens (Strama) som grundades redan 1995. Och arbetet har gett resultat. När jag började arbeta som barnläkare för 20 år sedan fick jag ofta frågan från föräldrar om barnet inte kunde få antibiotika för säkerhets skull, exempelvis i samband med virusutlösta luftvägsinfektioner. Idag är frågan ofta den omvända, behövs verkligen antibiotika eller kan vi vänta? En annan fråga där Sverige varit drivande är god djurhållning med förbud mot användandet av antibiotika i tillväxtfrämjande syfte, och vi har även varit pådrivande för ett EU-beslut kring detta år 2006. Vi har även drivit på för ett så kallat "One health"-perspektiv, där djur-miljö- och humanhälsa ses på ett integrerat sätt, samt arbetat mycket aktivt både i Sverige och globalt med uppföljning och globala övervakningssystem för antibiotikaresistens¹.

Vårt arbete har givit resultat. I Sverige har vi ett gynnsamt resistensläge jämfört med många andra länder. Antibiotika, som inte längre är verkningsfulla i andra delar av världen, kan fortfarande användas i Sverige. Dock, vi kan inte slå oss till ro, vi måste fortsätta att driva ett aktivt arbete mot antibiotikaresistens i Sverige och globalt. Antibiotikaresistens är ett globalt hot som måste hanteras av världens länder tillsammans.

Tack till professor Cecilia Stålsby Lundborg och medicine doktor Nina Viberg för viktiga bidrag till artikeln.

SVERIGE BÖR:

- Arbeta för att förebygga infektioner och smittspridning både bland människor och djur. "One Health"-perspektivet, där djur-miljö- och human-hälsa ses på ett integrerat sätt är en viktig del i detta.
- Fortsätta arbetet så att antibiotika används ansvarsfullt, dvs bara när det faktiskt behövs, och att vi använder "rätt" antibiotika vid "rätt" tillfälle, det gäller både för människor och djur.
- Förstärka arbetet för att utveckla antibiotika med nya verkningsmekanismer, och förbättrad diagnostik, så att vi blir bättre på att avgöra när antibiotika behövs.
- Behålla sin ledande roll i det globala arbetet kring antibiotikaresistens, inklusive arbetet med övervakningssystem.

Vaccination – grund för samhällstillgång och riktad exkludering

ANDREA HEMMING

Samhällstillgång, två sprutor bort. Efter nästan 1,5 år av restriktioner är det den lösning som lagts fram för oss i Sverige. Vaccin har av såväl forskare som regeringen lyfts fram som en förutsättning för att ta bort nationella restriktioner och har också blivit nyckeln till samhällsåtkomst. Genom vaccinationspass, ges även tillgänglighet till omvärlden.

Vaccineringsens många bortglömda

Samtidigt skapar vaccinering globalt sett splittringar mellan rika nationer med tillgång på vaccin och mindre resursstarka nationer utan eller med begränsad sådan tillgång, vilket leder till många frågor. Inte minst etiska frågor. Vaccinering för ofta med sig dolda problem kopplade till välfärd, individens rättigheter och grundläggande friheter som enligt grundlag ska beaktas¹. Att några vaccinerar sig och andra inte utgör en utmaning. På det sätt som nuvarande tilldelning av vaccindoser genomförs i praktiken kommer det vara centralt med externt stöd till dem som nu utesluts. Men trots insatser som COVAX, som syftar till rättvis tillgång till COVID 19-vacciner, når initiativen inte hela vägen och målen som satts upp uppnås inte på något sätt. FN-paradigmen "ingen lämnas utanför" som under många år enat nationer och som utgör grunden för Agenda 2030, tycks som bortblåst när nationella egenintressen, och jakten på vaccin till den egna befolkningen placeras främst.

Pandemin och vaccinering är starkt kopplade till de Globala målen. Covid-19 pandemin speglar idag tydligare än någonsin tidigare vikten av gemensamma satsningar för att nå de uppsatta målen, men också utmaningarna man möter när detta ska göras. Pandemin och framför allt hanteringen därav ökar ojämlikheten, minskar åtkomsten till sjukvård, och påverkar ekonomin negativt. Allt på en gång. **Vaccineringen är en viktig del av lösningen av problemen men samtidigt en källa till ökad ojämlikhet**, försämrade hälsa för redan utsatta och ytterligare negativ påverkan på ekonomisk tillväxt, om inte insatser görs för alla överallt. Medan EU och rika länder som USA och Israel troligen kommer uppnå flockimmunitet under 2021, är vaccin enligt WHO en bristvara för många länder och för andra är vaccin om något, flera år bort vilket endast späder på redan existerande privilegier och drabbar dem som redan före pandemin var särskilt utsatta. WHO har uppmanat rikare länder att donera vaccin till fattigare länder som knappt påbörjat vaccineringen av sin hälso- och sjukvårdspersonal och de mest utsatta grupperna som står främst i ledet att erhålla vaccin, istället för att lägga vaccinen på barn eller spara för framtida bruk. Betydelsen av detta är central, då många experter uttalat en oro att pandemins andra år kommer bli än mer dödligt då de resurser som funnits hittills nu helt försvunnit och redan utsattas situation försämrats markant. För att förhindra att det uppstår hälsoskillnader

*"De som hoppar
på vaccineringsståget får
de olika fördelar som samhällen
världen över lockar med, de som
är utan vaccin lämnas utanför och
rörelsefriheten begränsas
fortsatt"*

mellan vaccinerade och ovaccinerade är mer jämlik tillgång centralt².

En ökad vaccinationstäthet globalt sett medför även andra fördelar. Vaccinering av 60 procent av världens befolkning till mitten av 2022 skulle enligt Internationella valutafonden kunna generera enorma ekonomiska fördelar de kommande tre till fem åren.

Nya samhällsregler med basen i vaccinstatus

Medan vaccinering utgör en grund för att öppna samhället igen är det i Sverige och på många andra håll frivilligt. En person kan säga nej till att vaccineras utan direkt påverkan på möjligheten att individen i fråga kan återgå till vardagen så som den definierades före pandemin. Detta baseras på grundläggande mänskliga rättighetsprinciper som talar om jämlikhet och icke diskriminering. På många håll är dock vaccinering kantat av restriktioner. I vissa länder utgör det ett krav att ha vaccinerat sig för att få gå till sitt arbete, medan andra länder valt att sätta restriktioner på vissa yrkesgrupper. I Frankrike krävs till exempel vaccinering för att få jobba inom vård och omsorg. Flera länder har vaccinering eller negativt test för Covid-19 som krav för inträde i landet. All diskriminering, oaktat om det rör obligatorisk vaccinering, vaccinationspass eller någon annan form av diskriminering på grundval av vaccinationsstatus bör inte aktivt begränsas endast för att de begränsar grundläggande fri- och rättigheter, utan för att den det facto diskriminerar. Under pandemin har människor begränsats kraftigt för det gemensamma bästa, i en tid av vaccinering fortsätter begränsningarna och nya uppkommer. De som hoppar på vaccineringsståget får de olika fördelar som samhällen världen över lockar med, de som är utan vaccin, oaktat skäl, lämnas utanför och rörelsefriheten begränsas fortsatt. Dels har vi de som inte får vaccin trots att de verkligen vill ha det, men vi har även de som frivilligt valt att tacka nej av till exempel religiösa skäl. Hur denna utveckling kommer förändra världen – länder – samhällen, om något år kan vi inte med säkerhet veta, frågande kan man dock vara vart gränsen går för restriktioner mot dem som inte är vaccinerade. Frågan är högaktuell även i Sverige.

Blickar vi framåt kommer en **svår balansgång vara hur individuella rättigheter ska stå sig gentemot samhälleliga nyttor**. Nyvunnen kunskap från pandemin har medfört insikter om att organisationer runt om i världen kan agera snabbt när omständigheterna tvingar dem till

det. Liknande laginsats måste också till när det gäller frågan om global vaccinåtkomst. När Sverige nu ska sätta planer framåt kopplat till vaccinering bör nyvunnen kunskap vägleda arbetet framåt även inom andra områden som till exempel i arbetet med att förhindra en klimatkatastrof.

Stort tack till Lennart Wohlgemuth för hans viktiga bidrag till denna text.

SVERIGE BÖR:

- Arbeta aktivt med att underlätta åtkomsten och utförandet av vaccineringen i mer utsatta länder då vaccinationsklyftorna mellan och inom länder och regioner påverkar samtliga globala mål negativt.
- Samarbeta internationellt för att öka produktionen och förbättra fördelningen av vaccin och andra relaterade resurser. Bristen på medel i vissa delar av världen får inte sätta gränser för åtkomsten.
- Investera långsiktigt för att vi i framtiden ska vara bättre rustade för pandemier. Informationen behöver stärkas avsevärt, missinformation måste motverkas för att korrekt och tydlig information ska nå ut till alla i samhället, oaktad bakgrund.

Migration och integration

- en viktig hållbarhets- möjlighet för Sverige

LIN LERPOLD

Integration genom migration kommer fortsätta att vara såväl en utmaning som en möjlighet en lång tid framöver. Givet den åldrande befolkningen och det låga barnafödandet i Sverige kommer färre behöva försörja fler i framtiden och därför är det viktigt med fortsatt invandring och utrikesföddas arbetsmarknadsdeltagande för Sveriges välfärd. Men trots att populationen utrikesfödda har högre utbildning jämfört med inrikesfödda lyckas de sämre på arbetsmarknaden.

Migration och tillhörande integrationsutmaningar är delvis kopplade till klimatkrisen men sträcker sig över alla de Globala målen, och berör särskilt målen jämställdhet (5), anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt (8), samt minskad ojämlikhet (10). Internationell migration är inget nytt fenomen och vi ska minnas att omkring 1,3 miljoner, en fjärdedel av den dåvarande svenska befolkningen, emigrerade till Nordamerika 1870-1920.

Enligt FN bodde 281 miljoner människor i slutet av 2020 i länder de inte var födda i. Antalet humanitära flyktingar som flyr konflikt, människorättskränkningar och naturkatastrofer har fördubblats 2000-2020 och utgör idag tolv procent av alla internationella migranter. Under senare tid har gruppen klimatflyktingar fått mer uppmärksamhet. Enligt Världsbanken¹ har omkring 30 procent av flyktingarna tvingats bort från sina länder på grund av stigande havsnivåer, extremväder, torka och vattenbrist. Den internationella organisationen för migration (IOM) uppskattar att **världen kan ha upp emot 200 miljoner klimatflyktingar 2050**.

Invandringen till Sverige (SCB) ökade i jämn takt från 2006 och nådde sin topp år 2016 efter flyktingströmmen från Syrien. Under 2020 var dock invandringen till Sverige den lägsta sedan 2005. Den största enskilda gruppen av de 82 518 som invandrade till Sverige under 2020 var hemvändande svenskar, hela 14 procent. Nära 67 procent som invandrade var utomeuropéer. Den största kategorin beviljade uppehållstillstånd var för arbetsmarknadsinvandring, i huvudsak IT-arkitekter och systemutvecklare från Indien och säsongsarbetare i jordbrukssektorn från Asien. Upphållstillstånd utifrån asylgrund utgjorde endast 12 procent (Migrationsverket). Cirka 20 procent av den svenska befolkningen är numera utrikesfödda och ytterligare 13 procent är så kallade andra generationens invandrare, födda i Sverige men med en eller båda föräldrar utrikesfödda. Sverige har med tiden blivit ett invandringsland och en lyckad integration utgör en viktig hållbarhetsfråga med både utmaningar och möjligheter.

Med den relativt stora invandringen de senaste decennierna har politisk och medial uppmärksamhet för frågan ökat i världen, framförallt med fokus på arbetsmarknadsintegration. Trots att retoriken i Sverige oftast lyfter fram misslyckad

integration som ett slagträ i debatten kan en se i OECD/EUs senaste rapport² att Sverige har lyckats bättre än genomsnittet för OECD-länderna när det gäller relativa fattigdomsnivån, trångboddhet och självrapporterad diskriminering. Även utrikesföddas arbetsmarknadsdeltagande i Sverige är över OECD-genomsnittet med ett gap på endast elva procent mellan inrikes³ och utrikesfödda⁴ i 2019. En paradox som sällan lyfts fram i debatten är att trots att gruppen utrikesfödda är heterogen, har populationen invandrare överlag **högre utbildning än inrikesfödda**⁵. Den bransch som anställt flest är

turistbranschen, där hela 22,61 procent är utrikesfödda och har högre utbildning, men lägre lön och karriäravancemang jämfört med sina inrikesfödda kollegor i branschen⁶. Eftersom en stor andel utrikesfödda arbetar inom den privata tjänstesektorn och dessutom är överrepresenterade bland personer med tillfälliga anställningar har gruppen påverkats mest av pandemin⁷ och utgör nu 63 procent av långtidsarbetslösa post-pandemin⁸.

*”Sociologiska
förklaringsmodeller för
varför utrikesfödda har svårare att
lyckas på arbetsmarknaden pekar
oftast på avsaknaden av livslånga
lokalt uppbyggda sociala
nätverk”*

Sociologiska förklaringsmodeller för varför utrikesfödda har svårare att lyckas på arbetsmarknaden pekar oftast på avsaknaden av livslånga lokalt uppbyggda sociala nätverk där den informella arbetsförmedlingen i Sverige äger rum. Men också den medvetna eller omedvetna diskriminering i vad som sociologisk kallas ”homophily”, eller där ”kaka söker maka”. Från olika CV-experiment utförda i Sverige vet vi att det är lättare att få jobb om du har ett svenskt namn⁹ och att svenska företag som leds av utrikesfödda anställer cirka fyra gånger flera invandrare än vad företag ledda av inrikesfödda gör¹⁰. Om vi inte tar itu med de diskrimineringsproblem som utgör grunden till varför utrikesfödda har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden kommer invandringen fortsätta vara en hållbarhetsutmaning snarare än en möjlighet för Sverige.

SVERIGE BÖR:

- Ändra premissen för migrations- och integrationspolitiken från ett utgångsläge i problem till istället en startpunkt i möjlighet för Sveriges konkurrenskraft och välfärd.
- Anta utmaningen att långsiktigt motverka strukturell diskriminering genom ”pisk och morot”-regleringar för integration av utrikesfödda på arbetsmarknaden.

Om protektionisterna får rätt är vi illa ute

DAVID OLSSON

Känner du hänryckning, glädje och entusiasm inför de Globala målen? Vi närmar oss gränser för vad vår gemensamma värld klarar av, vi sätter känsliga system i obalans, vi riskerar kollaps. Inte imorgon, inte nästa år. Men inom en generation. De Globala målen är fokusområden för internationellt samarbete, väl avvägda för att styra mänskligheten mot säker mark. Vad kan vara mer värt att kämpas för, att låta sig hänryckas av?

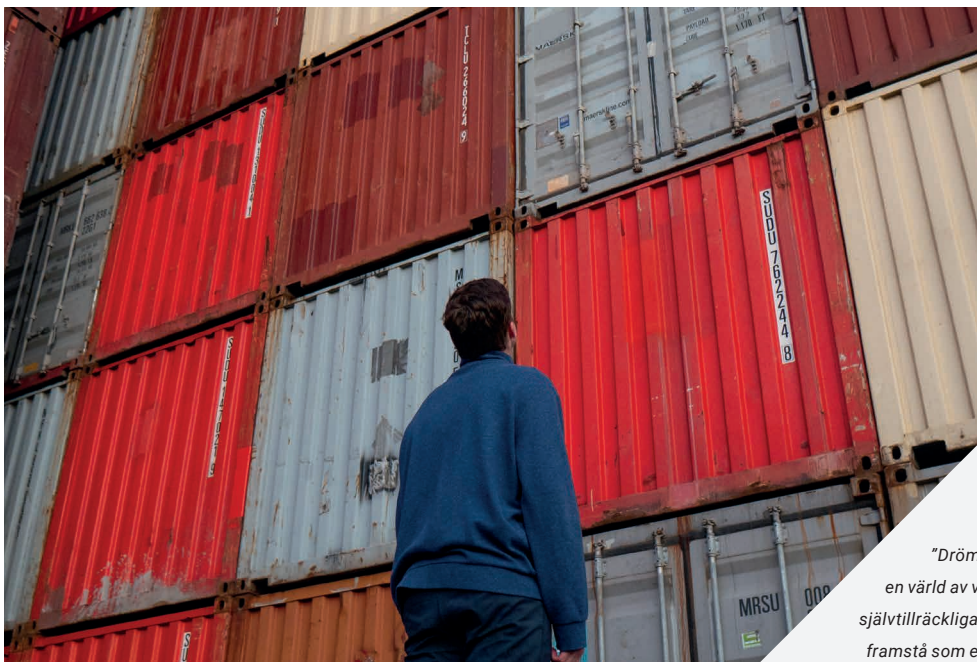
Protektionistisk handelspolitik är ett uttryck för nationalism. Den kan vara defensiv, syftande till att försvara ekonomisk aktivitet inom ett lands gränser. Den kan bygga en känsla av nationell gemenskap, den kan stärka ett "vi" hotat av "dem", den kan åkalla dåtiden och förbanna nutiden. Make America Great Again. Trump vann rostbältet 2016 men förlorade det 2020 mot en motståndare vars slogan var "Buy American". Från Biden och Trump går linjen bakåt till den första stora lagstiftning som överhuvudtaget antogs i USA, nämligen 1789 års tariffen på utländska varor i syfte att finansiera uppbyggnaden av en konkurrenskraftig inhemsk industri. Protektionism som framtidsinriktat nationsbyggande.

Men det var en annan värld, en annan tid. De framtidsfrågor som adresseras av de Globala målen är djupt transnationella. Vi överfiskar internationella fiskebestånd. Klimatsystemet har inga nationsgränser. Vi strävar efter hållbara urbana miljöer, inte efter starka nationella identiteter. **De transnationella påfrestningar som ligger till grund för de Globala målen är reella**, i många fall akuta och skulle inte se ut som de gör eller ens existera utan efterkrigstidens oöverträffade tillväxt av mänsklig aktivitet och globalisering.

Och här kommer dagens understatement: Frihandel och internationella handelsöverenskommelser har haft viss betydelse för denna tillväxt.

Nyliberalism, avreglerade finansmarknader, rörlighet och frihandel, det vill säga avsaknad av protektionism, har drivit på globalisering, resursutnyttjande och utsläpp av växthusgaser. Hur blev det så här? Kunde det ha varit annorlunda? I Adam Curtis uppmärksammade BBC-dokumentär Can't Get You Out of My Head från 2021 framförs tesen att den samtida människan, såväl vanliga medborgare som "ledare", domineras så av känslan av att sitta fast i vårt globala systems dunkla framåtrörelse, att ingen överblickar eller rår på de obönhörliga, maskinella, krafter som styr oss. I den kontexten är nationalism och dess handelspolitiska uttryck protektionism en slags känslans kapitulation inför dessa krafter. Endast ett nationellt "vi" kan fylla globaliseringens och de internationella kapitalflödenas emotionella ödemarker med mening. Den gemenskap och hänryckning som finns tillgänglig i samtiden är resignerad och regressiv.

Protektionisterna kan mycket väl få "rätt" men garanterat inte på det sätt de själva

"Drömmen om en värld av välmående och självtilräckliga nationer kommer framstå som en löjlig utopi mot bakgrund av global resursbrist, naturkatastrofer, skenande fattigdom, massmigration och konflikter"

föreställer sig. I en värld präglad av ekologiska kriser och sammanbrott för den geopolitiska världsordningen kan den som är tidigt ute med att sluta sig inåt uppnå kortsiktiga fördelar. Men drömmen om en värld av välmående och självtilräckliga nationer kommer framstå som en löjlig utopi mot bakgrund av global resursbrist, naturkatastrofer, skenande fattigdom, massmigration och konflikter.

Men att fortsätta som förr innebär också att vara fast i en falsk utopi. Frihandel och tillväxt på bekostnad av fördjupat internationellt samarbete för hållbar utveckling är inte vatten värd. There is no free trade on a dead planet.

Det står och väger nu. Det finns ett skriande behov av att samlas kring långtgående internationella reformer för hållbarhet. Kanske finns hänryckningen och entusiasmen för detta alldeles bakom hörnet? Vår resa in i framtiden är ju inte linjär. I varje ögonblick står vi inför oändliga möjligheter och oöverblickbara konsekvenser.

SVERIGE BÖR:

- Skapa ett starkt internationellt regelverk för utsläppsminskning, med kraftfulla sanktionsmöjligheter via det internationella handelssystemet.
- Bygga en folklig, internationell massrörelse för hållbar utveckling inom planetära gränser, som marginaliserar nationalistiska narrativ.
- Förbättra internationella ESG-standarder och harmonisera deras tillämpning globalt. Ha en tydlig plan för en gradvis skärpning av kraven, samt för utökande av vilka aktörer som omfattas. Ställa hårdare krav på näringslivsaktörer men ge dem också möjlighet att anpassa sig.

ITALIANO

IMPORT & EXPORT

070 -

021 - 18 03 06

ÖPPETTIDER

MÅN - FRE 10 - 18

LÖR 10 - 14

ITALIANO

24

ÖPPET

Tis - Fred 10 - 18

Lörd 10 - 14

Söndag - Måndag Stängt

Efterord

När du nu läst vår rapport vill jag be dig reflektera över hur du ser på våra förslag på svenska lösningar och hur du kan bidra till att Sverige agerar lok i omställningen till en mer hållbar värld. 2022 är vi halvvägs till 2030 sedan de Globala målen lanserades, tiden är knapp och vi behöver alla bidra utifrån kompetens och plattform. När dina eller andras barn eller barnbarn 2030 frågar dig vad du gjorde 2021/2022 när världen brann och översvämmades, de sociala och ekonomiska klyftorna ökade och demokratin ifrågasattes, vad vill du då svara?

I egenskap av redaktör för denna rapport vill jag tacka alla skribenter som ideellt lagt ner värdefull tid för att bidra med sina insikter, trots pressade scheman med många åtaganden.

Om Global Utmaning:

Global Utmaning har rådgivande status till FN, arrangerar event på EU-nivå samt har tät dialog med Regeringskansliet. Vi skapar plattformar för samverkan mellan forskning, näringsliv, civilsamhälle, förvaltning och politik där erfarenhets- och kunskapsutbyte ligger till grund för policyförslag som accelererar transformationen mot hållbara samhällen. Tankesmedjan är en nod i internationella nätverk som arbetar med strategiska analyser, policylösningar och opinionsbildning genom dialoger, seminarier och rapporter. Vi har ett kvalificerat nätverk av seniora rådgivare med tvärsektoriell kompetens. Global Utmaning är en ideell förening som finansieras genom projektmedel från institutioner och myndigheter samt av våra partners som utgörs av olika organisationer och företag.

Catarina Rolfsdotter-Jansson
Styrelseordförande Global Utmaning och redaktör av denna antologi

Referenser

KAPITEL 1: DEN STÖRSTA UTMANINGEN AV DEM ALLA – KLIMATKRISEN

1 - Klimatagenda för Sverige – en plan som kombinerar netto-noll utsläpp med industriellt värdeskapande <https://www.globalutmaning.se/rapporter/www-globalutm>

2 - <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2021-03-25-centre-wins-bid-to-host-40-msek-research-programme-on-transformation-to-fossil-free-future.html>

KAPITEL 2: ÖKANDE OJÄMLIKHET HOTAR HÅLLBARHETS- MÅLEN

1 - Pickett och Wilkinson 2010, The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone

2 - David Harvey, 2009, Social Justice and the City

3 - Richard Florida, 2018, The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class-and What We Can Do About It

KAPITEL 3: DEMOKRATIN PÅ RETRÄTT – HUR ILLA KAN DET GÅ?

1 - Wikipedia, 2021, The End of History and the Last Man, https://en.wikipedia.org/wiki/The_End_of_History_and_the_Last_Man

2 - Freedom House, 2021, The Antidemocratic Turn | Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2021/antidemocratic-turn>

3 - The Economist Intelligence Unit, 2020, Democracy Index 2020 - Economist Intelligence Unit (eiu.com), <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>

4 - Pew Research Center, 2021, America's Image Abroad Rebounds With Transition From Trump to Biden, <https://www.pewresearch.org/global/2021/06/10/americas-image-abroad-rebounds-with-transition-from-trump-to-biden/>

- 5 - Dag Lanck, [amerikaanalys.se](https://www.amerikaanalys.se/2021/05/21/blanck-och-asard-om-gop-demokratin-och-framtiden/), 2021, Blanck och Åsard om GOP, demokratin och framtiden, <https://www.amerikaanalys.se/2021/05/21/blanck-och-asard-om-gop-demokratin-och-framtiden/>
- 6 - The Washington Post, 2021, Opinion | Illiberal democracy comes to Poland, <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2016/12/22/illiberal-democracy-comes-to-poland/>
- 7 - Financial Times (ft.com), 2021 Competence is Joe Biden's best strategy, <https://www.ft.com/content/a1712606-0303-4c98-8ef4-f4dd57245268>
- 8 - Wikipedia, 2021, Kondratiev wave, https://en.wikipedia.org/wiki/Kondratiev_wave
- 9 - Allan Larsson, Global Utmaning, 2017, How can we understand the times we are living through? <https://www.globalutmaning.se/rapporter/understand-times-living/>
- 10 - Gary Gerstle, University of Cambridge, Paul Mellon Professor of American History, <https://www.garygerstle.com/>
- 11 - Olle Folke, Torsten Persson & Johanna Rickne, Dagens Nyheter 2018-09-05 Arbetslinjen och finanskris förklarar SD:s framgångar.
- 12 - FPÖ, 2021, Deklaration für die Zukunft Europas, <https://www.fpoe.at/artikel/deklaration-fuer-die-zukunft-europas/>
- 13 - Gideon Rachman, Financial Times, 2019, The Trump era could last 30 years, <https://www.ft.com/content/debb6f2c-285c-11e9-a5ab-ff8ef2b976c7>

KAPITEL 4: BIOLOGISK MÅNGFALD – VARFÖR ÄR DET VIKTIGT?

- 1 - Hahn, Thomas. 2019. Ekonomisk tillväxt - viktigare än hållbar utveckling. Biodiverse Nr 4 2019 (sid 20). <http://www.biodiverse.se/articles/ekonomisk-tillvaxt-viktigare-an-hallbar-utveckling/>
- Hickel, J. & Kallis, G. 2020. Is Green Growth Possible? New Political Economy 25: 469–486
- 2 - Moberg, Fredrik. 2021. Den uppfinningsrika planeten: Biomimikry och naturens lösningar på vår tids utmaningar. Natur & Kultur.
- 3 - IPBES 2019. Summary for Policy Makers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services. The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). <https://ipbes.net/global-assessment>
- 4 - Hahn, Thomas. 2019. Ekonomisk tillväxt - viktigare än hållbar utveckling. Biodiverse Nr 4 2019 (sid 20). <http://www.biodiverse.se/articles/ekonomisk-tillvaxt-viktigare-an-hallbar-utveckling/>
- 5 - Hickel, J. & Kallis, G. 2020. Is Green Growth Possible? New Political Economy 25: 469–486. The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review – Full Report. <https://www.gov.uk/government/publications/final-report-the-economics-of-biodiversity-the-dasgupta-review>

6 - EEA (European Environment Agency). 2021. Growth without economic growth. EEA, Copenhagen.

7 - IPBES, 2018. Summary for policymakers of the regional assessment report on biodiversity and ecosystem services for Europe and Central Asia of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. <https://www.ipbes.net/assessment-reports/eca>

8 - Hahn, Thomas. 2020. EU:s sköna gröna tillväxt. Biodiverse Nr 4 2020 (sia 21). <http://www.>

KAPITEL 5: KRIG SOM GLOBAL UTMANING

1 - Nuclear War: The Aftermath. Ambio Vol. 11, No 2/3, 1982. Kan läsas på <https://www.jstor.org/stable/i398478>

2 - Svenska läkare mot kärnvapen, 1985, Nuclear war by mistake - inevitable or preventable? : report from an international conference in Stockholm, Sweden, 15-16 February 1985

3 - National Public Radio, 2017, Stanislav Petrov, 'The Man Who Saved The World,' Dies At 77, <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/09/18/551792129/stanislav-petrov-the-man-who-saved-the-world-dies-at-77?t=1620587256905>

New York Times, 2017, Stanislav Petrov, Soviet Officer Who Helped Avert Nuclear War, Is Dead at 77, <https://www.nytimes.com/2017/09/18/world/europe/stanislav-petrov-nuclear-war-dead.html>

4 - Controlling Space Weapons: Hearings Before the Committee on Foreign Relations, United States Senate, Ninety-eighth Congress, 1983, https://books.google.se/books?id=Kqe65hcB1_wC&dq=destruction+entrusted+automatic+devices&source=gbs_navlinks_s

5 - Wikipedia, 2021, Strategic Defense Initiative ,https://en.wikipedia.org/wiki/Strategic_Defense_Initiative

6 - Science, 2020, 'National pride is at stake.' Russia, China, United States race to build hypersonic weapons, <https://www.sciencemag.org/news/2020/01/national-pride-stake-russia-china-united-states-race-build-hypersonic-weapons>

7 - USNI News, 2019, BWX Technologies Developing Microreactors With Military Customers In Mind, <https://news.usni.org/2019/11/05/bwx-technologies-developing-micro-reactors-with-military-customers-in-mind>

8 - Men against fire. The Problem of Battle Command. 1947, L.A. Marschall. University of Oklahoma Press

9 - Haaretz, 2020, Top Iranian Nuclear Scientist Was Killed by Remote-controlled Machine Gun, Report Says, <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-top-iranian-nuke-scientist-was-killed-by-9remote-controlled-machine-gun-report-says-1.9335540>

10 - Future of Life Institute, 2021, LETHAL AUTONOMOUS WEAPONS SYSTEMS, <https://futureoflife.org/lethal-autonomous-weapons-systems/>
<https://www.youtube.com/watch?v=9fa9IVwHHqg>

11 - Bulletin of the Atomic Scientists, 21021, If a killer robot were used, would we know?,

https://thebulletin.org/2021/06/if-a-killer-robot-were-used-would-we-know/?%20utm_source=Newsletter&utm_medium=Email&utm_campaign=NewsletterPost06042021&utm_con%20tent=DisruptiveTechnologies_IfAKillerRobotWereUsedWouldWeKnow_06042021

12 - Wikipedia, 2021, Dwight D. Eisenhower https://en.wikipedia.org/wiki/Eisenhower%27s_farewell_address
Youtube, 2011, Eisenhower's "Military-Industrial Complex" Speech Origins and Significance, <https://www.youtube.com/watch?v=Gg-jvHynP9Y>

13 - Wikipedia, 2021, Blackwater, [https://en.wikipedia.org/wiki/Blackwater_\(company\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Blackwater_(company))

14 - Wikipedia, 2021, Kategoriska Imperativet, https://sv.wikipedia.org/wiki/Kategoriska_imperativet

15 - John Kerry King ed, 2002, International Political Effects Of the Spread of Nuclear Weapons. US Government Printing Office, Washington DC, Stock number 041-015-00105-1.

16 - United Nations, 2021, Treaty on the prohibition of nuclear weapons, <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/tpnw/>

KAPITEL 6: GLOBALA RESURSER - GRÄNSER FÖR TILLVÄXTEN

1 - Global Resources Outlook 2019, UNEP; International Resource Panel

KAPITEL 7: ANTIBIOTIKARESISTENS – ETT GLOBALT HÄLSOHOT SOM BEHÖVER MER SAMARBETE

1 - Science History Institute, 2021, Alexander Fleming, <https://www.sciencehistory.org/historical-profile/alexander-fleming>

2 - World Health Organization, 2019, No Time to Wait: Securing the future from drug-resistant infections. Report to the Secretary-General of the United Nations., <https://www.who.int/antimicrobial-resistance/interagency-coordination-group/final-report/en/>

3 - World Bank, 2017, Drug-Resistant Infections: A Threat to Our Economic Future. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/323311493396993758/final-report>

4 - World Health Organization, 2017, Stop using antibiotics in healthy animals to prevent the spread of antibiotic resistance, <https://www.who.int/news/item/07-11-2017-stop-using-antibiotics-in-healthy-animals-to-prevent-the-spread-of-antibiotic-resistance>

5 - Eriksen J et al. 2021. Exploring the One Health Perspective in Sweden's Policies for Containing Antibiotic Resistance. *Antibiotics* 2021, 10, 526. <https://doi.org/10.3390/antibiotics10050526>

KAPITEL 8: VACCINATION – GRUND FÖR SAMHÄLLSTILLGÅNG OCH RIKTAD EXKLUDERING

1 - Mutua, M. K., Mohamed, S. F., Porth, J. M., & Faye, C. M. (2021). Inequities in On-Time Childhood Vaccination: Evidence From Sub-Saharan Africa. *American journal of preventive medicine*, 60(1 Suppl 1), S11–S23. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2020.10.002>

Restrepo-Méndez, M. C., Barros, A. J., Wong, K. L., Johnson, H. L., Pariyo, G., França, G. V., Wehrmeister, F. C., & Victora, C. G. (2016). Inequalities in full immunization coverage: trends in low- and middle-income countries. *Bulletin of the World Health Organization*, 94(11), 794–805B.

3 - Cheong, M. W. L., Allotey, P., & Reidpath, D. D. (2020). Unequal Access to Vaccines Will Exacerbate Other Inequalities. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 32(6–7), 379–380. <https://doi.org/10.1177/1010539520944726>

KAPITEL 9: MIGRATION OCH INTEGRATION – EN VIKTIG HÅLLBARHETSMÖJLIGHET FÖR SVERIGE

1 - Kumari Rigaud, Kanta, Alex de Sherbinin, Bryan Jones, Jonas Bergmann, Viviane Clement, Kayly Ober, Jacob Schewe, Susana Adamo, Brent McCusker, Silke Heuser, and Amelia Midgley. 2018. Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration. The World Bank. Pg 2. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29461>

2 - OECD/EU 2018, Settling In 2018: Indicators of Immigrant Integration, OECD Publishing, Paris/European Union, Brussels, <https://doi.org/10.1787/9789264307216-en>.

3 - OECD, 2021, Labour force participation rate, <https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm#indicator-chart>

4 - OECD, 2020, Foreign-born participation rates, <https://data.oecd.org/migration/foreign-born-participation-rates.htm>

5 - SCB LISA Databas och The Swedish Standard Classification of Occupations (SSYK)

6 - SCB LISA Databas och The Swedish Standard Classification of Occupations (SSYK)

7 - Lin Lerpold and Örjan Sjöberg 2021: "Those most negatively impacted by COVID-19", in Martin Carlsson-Wall, Göran Lindqvist, Sara Rosengren, Andreas Werr and Filip Wijkström (eds): Sweden through the Crisis. Stockholm School of Economics Institute for Research, Stockholm: 351–356.

8 - Arbetsförmedlingen, 2021, Analysavdelningen, Långtidsarbetslöshetens utveckling i spåren av pandemin.

9 - Moa Bursell. 2014. The Multiple Burdens of Foreign-Named Men—Evidence from a Field Experiment on Gendered Ethnic Hiring Discrimination in Sweden, *European Sociological Review*, 30 (3): 399–409.

10 - Olof Åslund, Lena Hensvik and Oskar Nordström Skans. 2014. Seeking Similarity: How Immigrants and Natives Manage in the Labor Market, *Journal of Labor Economics*, 32 (3): 405–441.

Bildreferenser

s.10 - Science HD, Unsplash / s.12 - Thomas Richter, Unsplash / s.13 - Phillip Flores, Unsplash / s.15 - Nathan Dumlao, Unsplash / s.19 - Ryoji Iwata, Unsplash / s.21 - Karl Groendal, Unsplash / s.26 - Gayatri Malhotra, Unsplash / s.29 - Arnaud Jaegers, Unsplash / s.30 - Samantha Sophia, Unsplash / s.32 - Mika Baumeister, Unsplash / s.36 - Anne Nygård, Unsplash / s.39 - Marcos Paulo Prado, Unsplash / s.40 - Steven Kamenar, Unsplash / s.43 - David Kovalenko, Unsplash / s.46 - Daryan Shamkhal, Unsplash / s.49 - UX Gun, Unsplash / s.50 - Israel Palacio, Unsplash / s.55 - Tim Mosholder, Unsplash / s.60 - Nastya Dulhiier, Unsplash / s.64 - Brian Asare, Unsplash / s.68 - Samuel Bryngesson, Unsplash / s. 72 - Pat Whelen, Unsplash / s.73 - Nikola Johnny Mirkovich, Unsplash.

Global Utmaning är Sveriges ledande oberoende tankesmedjan. Genom tvärsektoriell forskning, faktabaserat underlag och dialog bidrar vi med långsiktiga lösningar och konkreta policyförslag som accelererar den hållbara utvecklingen ekologiskt, ekonomiskt och socialt.

Läs mer om oss på globalutmaning.se och följ oss på sociala medier.